

LUNDS
UNIVERSITET

Tillförlitlighet eller efterkonstruktion?

- En rättssociologisk kritisk diskursanalys av friande och fällande våldtäktsdomar

Louise Fischer

LUNDS UNIVERSITET
Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)
Vårtermin 2015

Handledare: Reza Banakar

Examinator: Karsten Åström

Abstract

Rancorous debates about the rape legislation occur periodically in Swedish media. The purpose of this study is to highlight laws argumentation about the women's statement in rape verdicts from a gender perspective. Furthermore, the study examines how laws argumentation is divided about the women's story in guilty and exculpatory verdicts, and why she is less trustworthy than the man in the exculpatory verdicts. Through its position of power, law mediates what normative behaviour is relative to gender identity in society. Fairclough's critical discourse analysis is used to highlight laws reproduction of discourses. Foucault's power analysis and Smart's feminist legal theory is used in the analysis of three exculpatory verdicts and three guilty verdicts to highlight laws discourses in society. The results of the analysis show that law in the exculpatory verdicts, thought, that the woman's behaviour where questioning her credibility. Conversely the same behaviour was supporting her credibility in the guilty verdicts. Her credibility is based on the injuries she exhibited, the resistance she made and if she before the alleged rape had been intimate with the man. Her mental health does impact laws assessment of her credibility. Law assumes a phallogocentric perspective where the man is the norm and the woman should from this perspective satisfy a man's needs. Legal discourses exercise power and help maintain gender identity in society, which restricts women's freedom of action.

Keywords: Law, rape, gender, sex, discourse

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4.
1.2. Syfte & frågeställningar	5.
1.3. Rättssociologisk relevans	5.
1.4. Disposition	5.
2. Våldtäktsbrottet.....	6.
2.1. Våldtäktslagstiftningen ur ett modernhistoriskt perspektiv	6.
2.1.1. Straffrättskommittén åren 1945 – 1953 och införandet av brottsbalken.....	6.
2.1.2. Sexualbrottsutredningen åren 1971 – 1976	6.
2.1.3. Sexualbrottskommittén åren 1977 – 1982.....	7.
2.1.4. Reformen av våldtäktslagstiftningen år 1984	8.
2.1.5. Sexualbrottskommittén åren 1998 – 2001.....	8.
2.1.6. Sexualbrottsutredningen åren 2008 – 2010	9.
2.2. Gällande rätt och dess objektiva rekvisit.....	9.
3. Tidigare forskning	11.
3.1. Kvinnan i rätten.....	11.
3.2. Genussystemet	14.
4. Metod och teori	16.
4.1. Teoretiska utgångspunkter	16.
4.1.1. Feministisk rättsteori och Foucaults maktanalys.....	16.
4.2. Metodologi	20.
4.2.1. Socialkonstruktionism	20.
4.2.2. Kritisk diskursanalys.....	20.
4.2.3. Faircloughs kritiska diskursanalys.....	21.
4.3. Genomförande.....	22.
4.3.1. Urval och avgränsning av material	23.
4.3.2. Validitet, reliabilitet och metodkritik.....	23.
4.3.3. Etiska överväganden	24.
5. Analys och resultat.....	25.
5.1. Text	25.
5.1.1. Friande 1.....	25.
5.1.2. Friande 2.....	27.
5.1.3. Friande 3.....	28.
5.1.4. Fällande 1	30.
5.1.5. Fällande 2	30.

5.1.6. Fällande 3	31.
5.2. Diskursiv praktik.....	33.
5.2.1. Friande domar.....	33.
5.2.1.1. <i>Kvinnors efterkonstruktion.</i>	33.
5.2.1.2. <i>Inledande samtycke</i>	34.
5.2.1.3. <i>Motstånd och skador</i>	34.
5.2.1.4. <i>Beteende, berusning och psykisk ohälsa</i>	35.
5.2.1.5. <i>Föreställningen av en våldtäkt och parternas relation</i>	36.
5.2.2. Fällande domar	37.
5.2.2.1. <i>Kvinnors efterkonstruktion</i>	37.
5.2.2.2. <i>Motstånd, skador och sexualliv</i>	37.
5.2.2.3. <i>Beteende och berusning</i>	38.
5.2.2.4. <i>Parternas relation</i>	38.
5.2.2.5. <i>Tankar och känslor</i>	38.
5.2.3. Likheter och olikheter	39.
5.2.3.1. <i>Efterkonstruktion och beteende</i>	39.
5.2.3.2. <i>Inledande samtycke, skador, motstånd och föreställningen av en våldtäkt</i>	40.
5.2.3.3. <i>Parternas relation och kvinnans sexualliv</i>	40.
5.2.3.4. <i>Berättelsen och känslouttryck</i>	41.
5.3. Social praktik	41.
5.3.1. Rättssystemets maktutövning ur ett genusperspektiv.....	41.
5.4. Avslutande diskussion	44.
6. Referenser	47.
Bilaga 1	51.

1. Inledning

Under de senaste årtiondena är det få brottstyper som har skapat så mycket offentlig debatt som sexualbrotten. Debatterna blossar inte sällan upp i anslutning till någon rättegång som av olika anledningar fått stort medialt och offentligt intresse (Asp 2010, s. 43). Sveriges nu gällande sexualbrottslagstiftning har som syfte att skydda varje individs rätt till personlig och sexuell integritet samt varje individs sexuella självbestämmanderätt (Prop. 2012/13:111, s. 19). Ett sexuellt övergrepp är en extrem kränkning av bestämmelsens skyddsvärden (Prop. 2012/13:111, s. 9).

Våldtäkt betraktas som den allvarligaste typen av sexualbrotten, jag menar att brottets allvarlighet och integritetskränkande karaktär kan vara en möjlig orsak till att rättegångar gällande våldtäktsmål väcker mycket känslor och därmed föranleder stora debatter. Men debatten kring våldtäktsbrotten handlar även om mäns våld mot kvinnor inom den allmänna jämställdhetsdebatten (BRÅ 2008, s. 10). Sutorius och Kaldal (2003, s. 21) menar att rättsapparaten hanterande av våldtäktsbrott speglar en maktobalans mellan kvinnor och män. Det sexuella våldet bidrar till att maktobalanser i olika sammanhang skapas och vidmakthålls. Mäns överordnade position upprätthålls genom att det sexuella våldet betraktas som ett maktmedel (Jarl & Stolt 2010, s. 85).

Kvinnor tvingas att leva efter manligt präglade villkor pga. rädslan för att bli våldtagen, vilket innebär att deras handlingsutrymmen inskränks (Jarl & Stolt 2010, s. 87).

Rättsväsendet har fått mycket kritik för hur de argumenterar kring och ifrågasätter offrets beteende gällande våldtäktsmål (Andersson 2004, s. 13). Maria Wendt (2010, s. 147) menar att kvinnors trovärdighet inte sällan baseras på rättsväsendets föreställningar om hur offret ska agera i anslutning till, samt efter, övergreppet. Vidare belyser Wendt att rättsväsendets föreställning om hur ett övergrepp ser ut inte alla gånger överensstämmer med verkligheten.

Enligt Brottsförebyggande rådet anmäldes år 2014 totalt 20 300 sexualbrott varav 6 700 av anmälningarna rubricerades som våldtäkt. De anmälda våldtäkterna utgör en ökning med 11 procent jämfört med 2013. Sexualbrottslagstiftningen skärptes år 2013 vilket innebar att våldtäktsbegreppet även omfattar de fall där offret inte gjort motstånd utan reagerat med passivitet (BRÅ 2014). Trots att det skett en markant ökning av anmälningarna har antalet fällande våldtäktsdomar legat på en relativt konstant siffra, dvs. 100-200 per år, sedan brottsbalkens införande år 1965 (Diesen & Diesen 2013, s. 117).

1.2. Syfte & frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att få en djupare förståelse för hur rätten resonerar kring kvinnans berättelse vid våldtäktsmål. I skenet av denna förståelse syftar studien till att lyfta fram de diskurser som konstrueras i rätten utifrån ett genusperspektiv. Vidare vill jag belysa den normativa betydelsen dessa diskurser kan få i samhället.

För att göra detta har jag formulerat följande frågeställningar:

- Hur skiljer sig rättens resonemang åt kring kvinnans berättelse vid fällande respektive friande domar när det gäller våldtäktsmål?
- Varför är kvinnans berättelse mindre trovärdig än mannens i de friande domarna?
- Hur kan rättens resonemang tolkas utifrån ett genusperspektiv?

1.3. Rättssociologisk relevans

Rättens funktion i samhället är en form av social kontroll som genom sina operationer markerar vad som inte är ett accepterat beteende. Rätten har dock inte denna funktion oberoende av den allmänna opinionens stöd (Deflem 2008, s. 102). Rätten har även andra funktioner som att exempelvis skipa rättvisa. Rättssociologin intresserar sig för växelverkan mellan rätten och samhället. I den här uppsatsen avser jag att behandla hur rätten resonerar kring kvinnans berättelse i friande respektive fällande våldtäktsdomar. Samhället är en förutsättning för rättens existens (Mathiesen 2005, s. 16). Rätten avspeglar samhällsförhållandena och samhällets utveckling (Deflem 2008, s. 99). Trots den samhälleliga påverkan har rätten en viss autonomi. Rätten är enligt Carol Smart (1995) ett slutet system med en egen metod och som ständigt refererar till sig själv. Jag avser att undersöka hur rätten konstruerar diskurser i våldtäktsmål. Rättens hävdade objektivitet döljer dess politiska påverkan, rättens diskurser bör därför belysas genom ett politiskt perspektiv (Deflem 2008, s. 193). Mot bakgrund av detta resonemang avser jag att studera hur rättens diskurser upprätthåller maktobalanser i samhället ur ett genusperspektiv.

1.4. Disposition

Inledningsvis redogörs för studiens syfte, frågeställningar och rättssociologiska relevans. I det andra avsnittet skildras våldtäktslagstiftningens utveckling samt gällande rätt. Det tredje avsnittet belyser delar av den omfattande forskning som finns kring detta område. I det fjärde avsnittet beskrivs studiens teori, metod, reliabilitet, validitet, kritik av metod samt genomförande. I det femte avsnittet redogörs avslutningsvis för studiens analys och resultat.

2. Våldtäktsbrottet

Syftet med detta avsnitt är att redogöra för bakgrunden till vår nutida våldtäktsbestämmelse, avseende vuxna offer och förövare, med fokus på dess skyddsintressen. Avsnittet behandlar endast våldtäktsbrottet då övriga brott eller brottsrubriceringar saknar relevans för denna uppsats. Avslutningsvis redogör jag i detta avsnitt för gällande rätt samt dess objektiva rekvisit.

2.1. Våldtäktslagstiftningen ur ett modernhistoriskt perspektiv

2.1.1. Straffrättskommittén åren 1945 – 1953 och införandet av brottsbalken

Brottsbalken vann laga kraft 1965 och samtidigt överfördes våldtäktsbrotten till kapitlet om *sedlighetsbrotten* (Prop. 1962:10 del B, s. 153). Straffrättskommitténs främsta utgångspunkt gällande sedlighetsbrotten var att ”värna individens integritet i sexuellt hänseende” (SOU 1953:14, s. 228). Endast kvinnor var potentiella offer för en manlig förövare enligt kommittén (SOU 1953:14, s. 229). Det ansågs inte föreligga något behov av att bestämmelsen skulle omfatta kvinnan som förövare mot ett manligt offer (Prop. 1962:10 del B, s. 155). Reformen innebar även att våldtäktsbrottet kunde begås inom äktenskap vilket mötte motstånd i riksdagsdebatten. Motståndarna menade att det kunde medföra en risk för att fruarna utnyttjade lagändringen i utpressnings- eller trakasserings syfte mot sina makar, samt leda till svårigheter kring bevisfrågan (Prop. 1962:10 del B, s. 158). Förespråkarna menade att bevisfrågan inte skulle leda till fler svårigheter än i de ”fall där parterna sammanbor utan att ha ingått äktenskap” (Prop. 1962:10 del B, s. 159). Kvinnans sexuella frihet och integritet var av lika skyddsvärde såväl inom som utom äktenskap. För att våldtäkt skulle föreligga menade straffrättskommittén att arten av våld skulle vara densamma som för rånparagrafen (SOU 1953:14, s. 232). Därmed sänktes kravet för våldets allvarlighet till att även omfatta att ”någon försattes i vanmakt eller annat sådant tillstånd” (Prop. 1962:10 del B, s. 155). Utifrån förarbetena ansågs det vara förmildrande om kvinnan inte kallat på hjälp trots att möjligheten fanns, tillåtit eller föranlett sexuella närmanden, eller om parterna pga. äktenskap eller av andra skäl tidigare haft en intim relation. De förmildrande omständigheterna innebar att brottet skulle bedömas utifrån bestämmelsens lindrigare straffskala, dvs. våldförande (SOU 1953:14, s. 234).

2.1.2. Sexualbrottsutredningen åren 1971 – 1976

Mot bakgrund av att det skett en ”radikal förändring” avseende den samhälleliga synen på sexualitet tillsattes en ny utredning i början på 70-talet vars syfte var att se över sedlighetsbrotten (SOU 1976:9, s. 25). I sexualbrottsutredningen som lades fram 1976

framhävdes den kränkning av människovärdet som en våldtäkt innebär, de fysiska och psykiska skador det kan leda till samt att brottet inskränker på människors rätt till frihet och jämlikhet (SOU 1976:9, s. 58). Trots detta föreslog utredningen att straffskalorna skulle minskas då straffet för våldtäkt i jämförelse med allvarlig misshandel ansågs vara "omotiverat sträng" (SOU 1976:9, s. 60). Kommittén menade att kvinnor inte sällan medverkar till den sexuella atmosfären som föranleder brottet (SOU 1976:9, s. 187). Att kvinnan har "del i ansvaret för händelseförloppets utveckling" skulle enligt kommittén anses vara förmildrande omständigheter för gärningsmannen (SOU 1976:9, s. 135). Sexualbrottsutredningen förslag fick massiv kritik i massmedia men framför allt ideologiskt grundad kritik från svenska kvinnoorganisationer (SOU 1981:64, s. 7-8). Kritiken riktades i synnerhet mot utredningens förslag om att sänka straffen i de fall kvinnan ansågs vara medansvarig för det brott hon utsatts för och att hon därmed hade sig själv att skylla (SOU 1981:64, s. 8). Sexualbrottsutredningen förkastades 1977 och ersattes av sexualbrottskommittén.

2.1.3. Sexualbrottskommittén åren 1977 – 1982

Sexualbrottskommittén fick 1977 i uppdrag att genomföra två vetenskapliga utredningar och betänkandet lades fram 1982. Kriminologen Leif G.W. Persson utförde en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet medan Sociologen Rita Liljeström beskrev "det vanliga och accepterade mönstret för könsroller och sexualitet" (SOU 1982:61, s. 30). Kommittén framhöll vikten av varje människas rätt till sexuell integritet och självbestämmande (SOU 1982:61, s. 62). Som ett led i att öka jämställdheten menade kommittén att: "det gäller att göra rent hus med gamla ännu kvardröjande uppfattningar om att kvinnan tillhör mannen och är skyldig att ställa sig till hans förfogande" (SOU 1982:61, s. 62). Offret och gärningsmannens relation samt om kvinnan deltagit i händelseförloppet före övergreppet skulle enligt förslaget inte ligga till grund för den straffrättsliga bedömningen (SOU 1982:61, s. 63). Kvinnans beteende före övergreppet kunde dock ha betydelse för huruvida uppsåtsrekvisitet uppfylldes (SOU 1982:61, s. 69). Om gärningsmannen inte rättar sig efter "kvinnans nej utan bryter hennes motstånd med fysiskt eller psykiskt tvång" är det enligt kommittén fråga om våldtäkt (SOU 1982:61, s. 67). Mot bakgrund av att lidandet inte är beroende av kön föreslogs en könsneutral våldtäktslag, vilket skulle innebära att även homosexuella våldtäkter samt våldtäktsbrott som begåtts av en kvinnlig förövare skulle vara ett brott (SOU 1982:61, s. 70). Våldtäktsbrottet skulle inte enbart begränsas till samlag utan även innefatta "jämförliga sexualhandlingar" (SOU 1982:61, s. 71). Kommittén föreslog att angivelsekravet skulle tas bort och att våldtäktsbrott därmed skulle falla under allmänt

åtal samt att åtalspreskriptionen skulle avskaffas (SOU 1982:61, s. 77). Detta mot bakgrund av den ytterligare svåra press offret kan uppleva då denne själv tvingas avgöra om åtal ska väckas eller inte. Sexualbrottskommitténs förslag ligger till grund för den omfattande lagförändring som infördes 1984.

2.1.4. Reformen av våldtäktslagstiftningen år 1984

Lagreformen gällande våldtäktsbestämmelsen, BrB 6 kap. 1 § vann laga kraft 1984. Kapitlet fick rubriken "Om sexualbrott" istället för den dåvarande rubriceringen "Sedlighetsbrott" (Prop. 1983/84:105, s. 50). Utöver de redan nämnda förändringar som sexualbrottskommittén lade fram i sitt förslag 1982 infördes även en särskild straffskala för grov våldtäkt (Prop. 1983/84:105, s. 1). Brotsrubriceringen våldförande avskaffades och offrets handlande eller relation till gärningspersonen "saknar betydelse för brotsrubriceringen" (Prop. 1983/84:105, s. 1). I justitieutskottets betänkande framhölls kvinnans rätt till att säga nej till samlag samt att hennes önskan ovillkorligen skall respekteras (JuU 1983/84:25, s. 17). Vikten av stöd och hjälp för offret betonades samt att "de som har blivit utsatta för sexualbrott erhåller en insiktsfull och hänsynsfull behandling i samband med den rättsliga handläggningen" (Prop. 1983/84:105, s. 45-46). 1984 års våldtäktslagstiftning ligger till grund för vår samtida bestämmelse.

2.1.5. Sexualbrottskommittén åren 1998 – 2001

På uppdrag av regeringen fick ännu en sexualbrottskommitté år 1998 i uppgift att se över bestämmelserna om sexualbrott och 2001 lades förslaget fram. Kommittén framförde vikten av att skydda den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten (SOU 2001:14 del 1, s. 108). Vidare skulle den sexuella kränkningen ha mer fokus än den sexuella handlingen, inte minst mot bakgrund av att en sådan rättsutveckling redan hade skett (SOU 2001:14 del 1, s. 111). Kravet på ett s.k. "råntvång" skulle slopas och ersättas med en lindrigare grad av hot eller våld. En utvidgning av våldtäktsbestämmelsen föreslogs, vilken även skulle omfatta de fall där gärningspersonen utnyttjar att offret inte kan värja sig pga. exempelvis berusning eller den hotfulla situationen (SOU 2001:14 del 1, s. 16). De allvarligaste fallen av sexuellt tvång skulle bedömas som våldtäkt då våldtäktsbrottet utvidgades. Våldtäktsbrottet skulle även omfatta "annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheter i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag" (Prop. 1997/98:55, s. 89). Bestämmelsen skulle fortsättningsvis omfatta de mest allvarliga sexuella kränkningarna (Prop. 2004/05:45, s. 45). Lagändringarna vann laga kraft den 1 april 2005.

2.1.6. Sexualbrottsutredningen åren 2008 – 2010

År 2008 tillsattes en sexualbrottsutredning vars uppdrag var att utvärdera huruvida 2005 års sexualbrottsreform hade fungerat i praktiken samt om dess syfte uppnåtts. Vidare innebar uppdraget att utreda om det är möjligt att ersätta kravet på tvång med ett krav på bristande samtycke (SOU 2010:71, s. 41). En samtyckesreglering skulle innebära att fokus för våldtäktsbestämmelsen inriktas på den bristande frivilligheten istället för "våld, hot eller utnyttjande av hjälplöst tillstånd" (SOU 2010:71, s. 207). Mot bakgrund av att en samtyckesreglering bland annat skulle innebära än mer fokus på offrets agerande i anslutning till gärningen menade den dåvarande regeringen att en sådan reglering inte skulle införas (Prop. 2012/13:111, s. 22). Justitieutskottet delade regeringens uppfattning om att nackdelarna med en samtyckeslagstiftning övervägde fördelarna (2012/13:JuU20, s. 14). Våldtäktsbestämmelsen utvidgades dock genom att "hjelplöst tillstånd" ersattes av att offret "befinner sig i en särskilt utsatt situation" (2012/13:JuU20, s. 11). Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2013, ändringarna är de senaste som genomförts fram till gällande rätt.

2.2. Gällande rätt och dess objektiva rekvisit

BrB. 6 kap. 1 § Våldtäkt och grov våldtäkt

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet (SFS 2013:365).

För att brott skall föreligga krävs att bestämmelsens objektiva rekvisit är uppfyllda, dvs. de krav som finns uppställda i brottsbeskrivningen (Wennberg 2011, s. 25). De objektiva rekvisiten utgör själva handlingen; den otillåtna gärningen.

Våldtäktsbestämmelsens första stycke avser fall där gärningspersonen "genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag" eller annan sexuell handling som är jämförlig med samlag. För att

brottet skall anses fullbordad utifrån första styckets rekvisit krävs att offret tvingats till en sexuell handling av en viss typ. Bestämmelsen ställer därmed krav på tvångets art vilken skall ha utgjorts av misshandel, våld eller hot om brottslig gärning. Rekvisitet misshandel omfattas av att gärningspersonen med sin kroppstyngd hindrar offrets rörelser eller tvingar offret att sära på benen (Prop. 2004/05:45, s. 134). Vidare är exempel på våld som omfattas av rekvisitet misshandel att: gärningspersonen rycker, sliter, knuffar eller håller fast offret. Kravet på hot omfattas av hot till person eller till egendom, uttalade hotfulla ageranden samt hot som riktas mot en annan person som exempelvis offrets barn (Prop. 2004/05:45, s. 134). Våldtäktsbestämmelsen avser sexuella handlingar "som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag", bestämmelsen omfattar även "orala och anala samlag samt att föra in föremål, fingrar eller en knytnäve" (Prop. 2012/13:111, s. 111).

I våldtäktsbestämmelsens andra stycke tydliggörs att straffansvar även omfattar de fall där gärningspersonen "otillbörligt utnyttja[t] att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation" (Prop. 2012/13:111, s. 112). Rekvisitet "otillbörligt utnyttja" innebär att gärningspersonen utnyttjat det tillstånd offret befunnits i för att uppnå sitt syfte (Prop. 2012/13:111, s. 113). Att offret befinner sig i en "särskilt utsatt situation" innebär bland annat att denne "har klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet och undgå ett övergrepp" (Prop. 2012/13:111, s. 112). Psykiska tillstånd som exempelvis "rädsla av kvalificerat slag" medför att kravet inte innebär att offret helt ska sakna förmåga att värja sig (Prop. 2012/13:111, s. 113).

För straffansvar krävs, förutom att de objektiva rekvisiten är uppfyllda, även att de subjektiva rekvisit dvs. uppsåt (dolus) föreligger (Wennberg 2011, s. 31). Samtliga rekvisit skall vara täckta av gärningspersonens uppsåt för att våldtäkt skall föreligga (Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg 2013, BrB 6:1, s. 10).

3. Tidigare forskning

Det forskningsområde som min uppsats avser att behandla är på intet sätt något nytt eller ouppmärksammat. Jag anser att fortlöpande forskning kring området är av stor vikt utifrån ett samhällsligt perspektiv. I detta avsnitt redogör jag för delar av den tidigare forskning som jag menar har relevans för min uppsats.

3.1. Kvinnan i rätten

Etnologen Simon Ekström (2002) har i sin avhandling behandlat rättsapparatusens hanterande av kvinnor som blivit utsatta för våldtäktsbrott under åren 1946-1950. Kvinnans uppträdande före, under och efter övergreppet var av stor vikt för att anmälan skulle tas på allvar. I domstolen vägdes mannens skuld mot kvinnans ansvar och rätten ansåg sig tvungen att ifrågasätta kvinnans agerande. Kvinnans trovärdighet baserades på huruvida hon levde upp till den kulturella normen som skiljde "fina flickor" från "andra". För att betraktas som skyddsvärd var förväntningen att kvinnan levde upp till de kulturella normer som identifierade en fin flicka (Ekström 2002, s. 160). Kvinnans trovärdighet baserades därigenom bland annat på hennes tidigare sexuella erfarenheter och anständighet (Ekström 2002, s. 161). Kvinnans offerroll utgjordes av att hon antingen var tillräckligt skyddsvärd alternativt gravt misshandlad (Ekström 2002, s. 162). Medan det var upp till kvinnan att bevisa sitt skyddsvärde var det upp till mannen att motbevisa sitt straffvärde (Ekström 2002, s. 159). Mannens straffvärde baserades på hans historik rörande kriminalitet, missbruk och psykiska hälsa (Ekström 2002, s. 162). Ett välordnat förflutet och en hög social status gjorde mannen sannolikt inte till någon förövare. Att som kvinna klassificera sig som offer var svårare än att som man diskvalificera sig som en potentiell våldtäktsman (Ekström 2002, s. 162). Ekström menar i sin avhandling att det ideala, normala och avvikande kopplades till mannens respektive kvinnans genusidentitet, fokus låg på mannens sociala status och kvinnans respektabilitet och ärbarhet.

Med utgångspunkt i det s.k. Södertäljemålet från 1997 behandlar Helena Sutorius (1999) rättsapparatusens hantering av kvinnors sexuella självbestämmande och kroppsliga integritet ur ett genusperspektiv. Bevisprövningen för målet visade att samtliga instanser fokuserade på huruvida kvinnan gjort motstånd eller inte, det var med andra ord kvinnans handlande som prövades och inte mannens (Sutorius 1999, s. 59). Sutorius belyser det faktum att 1984 års våldtäktslagstiftning innebar att fokus skulle skiftas från kvinnans agerande till själva övergreppet. Trots detta tyder

Södertäljemålet på att rätten bedömde kvinnans viljeuttryck vilken sedan låg till grund för prövningen av samtliga rekvisit (Sutorius 1999, s. 64).

Rådande könsspecifika och dikotoma sexualitetsuppfattningar påverkar vad som i praktiken kommer att bestraffas av handlingar som är officiellt straffbelagda (Sutorius 1999, s. 53).

Huruvida kvinnan uttryckt sin vilja samt mannens möjligheter att uppfatta hennes vilja, menar Sutorius, grundar sig i föreställningar om kön och sexualitet. Föreställningarna leder till att kvinnans vilja tolkas utifrån perspektiv som hon inte själv kan påverka.

I vad som skulle komma att bli Sutorius avhandling menar Sutorius och Anna Kaldal (2003) att mörkertalet för våldtäkter är mycket högt. Vidare belyser Sutorius och Kaldal det faktum att få anmälda våldtäkter prövas i domstol i Sverige. I likhet med att Ekström (2002) framhöll att kvinnor tvingades bevisa sitt skyddsvärde, menar Sutorius och Kaldal att kvinnor långt in på sent 90-tal måste bevisa sin offerstatus. Bevisprövningen ställs särskilt på sin spets i de fall våldtäkten skett inom relationer. Överfallsvåldtäkter är däremot inte lika problematiska vid bevisprövningen då kvinnans samtyckte inte ifrågasätts i samma utsträckning (Sutorius & Kaldal 2003, s. 169). Kvinnor med låg social status och som tidigare visat på promiskuitet har lägre skyddsvärde än kvinnor med hög status (Sutorius & Kaldal 2003, s. 173). Detta tyder på att de föreställningar som Ekström lyfter i sin avhandling åtminstone 40 år senare levde kvar. Frågor som rörde kvinnans karaktär och leverne fick för mycket uppmärksamhet vid bedömningen av hennes trovärdighet. Vidare ställdes krav på att kvinnan tydligt skulle visat för mannen att hon inte samtyckt till samlag samt att mannen skulle haft möjlighet att uppfatta och förstå hennes signaler (Sutorius & Kaldal 2003, s. 177).

Kvinnors sexualitet har genom historien kontrollerats, definierats och symboliserats av män utifrån mäns behov och föreställningsvärldar (Sutorius & Kaldal 2003, s. 182).

Ulrika Andersson (2004) belyser i sin avhandling hur rättsskyddssubjektets kön, kropp och sexualitet konstrueras och produceras i den straffrättsliga hanteringen. Andersson menar att den rättsliga prövningen fokuserar på offrets viljeuttryck. Det var upp till offret att visa sitt motstånd och sätta gränser för vad denne ville vara med om, vid uteblivna protester var offrets kropp tillgänglig för andra (Andersson 2004, s. 264-265). Rättsskyddssubjektet konstruerades som sexuellt tillgängligt och passivt då offret endast genom sin respons på gärningspersonens våld gavs möjlighet att reagera. Andersson menar att hovrättsdiskurserna uttrycker en heterosexuell matris vilken är

grunden för hur kön konstrueras. Ur ett heteronormativt perspektiv produceras kvinnligt som en öppen kropp med en passiv och tillgänglig sexualitet (Andersson 2004, s. 265). I likhet med Andersson menar också Christian Diesen och Eva F. Diesen (2010) att föreställningen om att våldtäktsbrott innehåller våld och hot bygger på en patriarkal föreställning som tilldelats den kvinnliga rollen.

Våldtäktslagstiftningen bygger på tvång där våldet är en förutsättning för en fullbordad våldtäkt (Diesen & Diesen 2010, s. 329). Dessa föreställningar om hur en våldtäkt går till medför att de våldtäktsoffer som inte kan uppvisa några skador bemöts med misstänksamhet av rättsapparaten. I de fall där ord står mot ord och offret inte kan uppvisa några tydliga skador är utsikterna för åtal och en fällande dom små (Diesen & Diesen 2010, s. 330). Diesen och Diesen menar att detta leder till att kvinnans önskan om att inte ha samlag inte är tillräckligt för att våldtäkt ska föreligga. Lagens utformning och formulering påverkar även offrets terapeutiska återhämtning då den är avgörande för hur offret bemöts och hanteras av rättssystemet. I de fall offret inte lever upp till eller kan visa skador som motsvarar föreställningen om hur en "riktig" våldtäkt går till, kan offret exempelvis bli misstrodd och skuldbelägga sig själv, vilket kan leda till att våldtäkten utvecklas till ett utdraget trauma. Uppvisar offret tecken på att vara i chock är sannolikheten större att hon blir trodd än då offret är samlad och lämnar en detaljerad berättelse (Diesen & Diesen 2010, s. 331). Enligt Diesen och Diesen skulle en samtyckeslag innebära att fokus förflyttas från övergreppet till offrets upplevda kränkning av den personliga integriteten. Ur ett terapeutiskt perspektiv är det ofta viktigare hur offret bemöts än den fällande domen, då det på lång sikt är av större vikt att bli lyssnad till och trodd på (Diesen & Diesen 2010, s. 332). Offrets vetskap om risken att bli misstrodd samt att dennes privatliv kan komma att synas av rätten, kan ha en avskräckande effekt för anmälningsbenägenheten (Diesen & Diesen 2010, s. 333). Sveriges lagstiftning har som syfte att skydda den sexuella integriteten och varje individs självbestämmanderätt. Diesen och Diesen menar dock att kravet på tvång gör bestämmelsen kontraproduktiv i förhållande till sina mål. I takt med att antalet anmälningar ökar minskar åtalen, omkring 90 % av alla våldtäktsfall läggs ner pga. bristande bevisning (Diesen & Diesen 2010, s. 334).

Våldtäktsbestämmelsen ställer krav på att det förkommit våld, hot eller att kvinnan befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Diesen och Diesen (2013, s. 27) menar att detta gör det mycket svårt att döma den tilltalade i de fall han påstår att samtycke förelåg, eller åtminstone att han trodde det. Detta ställer i sin tur krav på att offret kan uppvisa

tydliga skador. Uppfattningen om vad en våldtäkt är och hur den går till menar Diesen och Diesen bottenar i myter och föreställningar om att kvinnan måste slåss för sitt liv. Om direkt stödbevisning saknas måste kvinnans berättelse vara "fullt tillförlitlig" för att en förnekande tilltalad ska fällas (Diesen & Diesen 2013, s. 33). Kvinnans sociala status och omständigheterna kring våldtäkten är avgörande för om hon kommer bli trodd eller inte. Unga berusade kvinnor som självmant följt med en, för henne okänd, man hem efter ett krogbesök har mindre möjligheter att bli trodd (Diesen & Diesen 2013, s. 34). Kvinnans "risktagande" eller om hon uppvisat ett utmanande eller promiskuöst beteende tas med i bedömningen av hennes trovärdighet. Rätten bedömer kvinnans beteende före, efter och under övergreppet och bedömningen bygger på stereotypa fördomar (Diesen & Diesen 2013, s. 42). Det finns naturligtvis inget facit för hur en kvinna betar sig i samband med sexuella övergrepp. Grova våldtäkter som exempelvis överfallsvåldtäkter tenderar att i betydligt högre grad bemötas med förståelse och empati än svagare anmälningar. De svaga anmälningarna bemöts med skepsis och utredningen läggs ofta ned i ett tidigt stadium (Diesen & Diesen 2013, s. 61). Det finns föreställningar och myter om kvinnans lögnaktiga beteende och hämndbegär vilka är med och påverkar den samhälleliga uppfattningen kring våldtäktsmål. I den allmänna debatten uttrycks en rädsla för att kvinnor falskeligen anmäler män för våldtäkt pga. att hon ångrat sig eller vill ta ut hämnd mot mannen (Diesen & Diesen 2013, s. 65). Men detta är enligt Diesen och Diesen en irrationell föreställning som inte tagit någon som helst hänsyn till våldtäktsanmälans påverkan på kvinnan och hennes person, inte heller har den beaktat det faktum att det är svårt att få någon fälld för våldtäkt i Sverige (2013, s. 66).

3.2. Genussystemet

Eva Gothlin (1999, s. 7) menar att genus handlar om hur skillnader mellan män och kvinnor konstrueras och symboliseras i exempelvis lagar, texter och inom institutioner. Ojämlighet mellan könen konstrueras genom samhälleliga föreställningar om vad som är manligt respektive kvinnligt (Gemzöe 2014, s. 84). Enligt Yvonne Hirdman (SOU 1990:44, s. 76) är genus ett analytiskt verktyg för att förstå mäns överordnade position gentemot kvinnor. Kvinnlig underlägsenhet skapas, formas och görs genom att normen utgörs av det manliga könet. Hirdman beskriver genusystemet som ett socialt mönster som finns i alla samhällen och som utmärks av två logiker: isärhållandet av könen samt den manliga normens dominerande ställning (SOU 1990:44, s. 78). Kvinnors underlägsenhet präglas b.l.a. av att deras rörelsefrihet och handlingar inskränks och kontrolleras. Maktförhållandet upprätthålls av att både kvinnor och män i det dagliga

livet, medvetet som omedvetet, utgår från och handlar efter föreställningen om manligt och kvinnligt (SOU 1990:44, s. 79). Genus existerar inte av sig själv utan produceras i det sociala livet (Connell 2003, s. 78). En central del av genusstrukturen är hur makt utövas via institutioner (Connell 2003, s. 82). Eva-Marie Svensson (1995, s. 247) menar att rättssystemets ideologi, tolkningsprinciper, lagar, praxis och doktrin är utformade med utgångspunkt i den manliga normen. Rätten är därmed präglad av maktobalansen mellan kvinnor och män (Svensson 1995, s. 242). Makten kan vara både institutionaliserad och organiserad som diskursiv och diffus, vad som sammanbinder de båda synsätten är att de kan utmanas och förändras (Connell 2003, s. 83). Jag menar att det mot bakgrund av detta resonemang innebär att definitionen av vad en våldtäkt är utgår från en manlig föreställning och inte av kvinnlig erfarenhet. Dock är det viktigt att belysa maktobalansen för att kunna bidra till förändring.

Rättssystemets syn på och hantering av sexualiserat våld utgör en tydlig avspeglning av den ojämna maktrelationen mellan män och kvinnor (Sutorius & Kaldal 2003, s. 21).

Det skulle vara intressant att undersöka hur ex. domare, åklagare och nämndemän påverkas av sin förförståelse i sina avgöranden. Dock är detta mycket problematiskt inte minst pga. psykologiska aspekter. Denna studie fokuserar på hur rätten fungerar som ett normativt slutet system med hjälp av Smarts forskning och feministiska rättsteori integrerat med Foucaults maktanalys, vilka jag redogör för i nästa avsnitt.

4. Metod och teori

Rätten är en del av samhället och har inflytande på och formar samhällliga attityder. Det finns dock en växelverkan här då samhällets attityder även speglar lagstiftningen och rätten (Pohjonen 1995, s. 202). Rätten är en statlig företrädare vars beslut inskränker och påverkar människors liv. Därmed utgör rätten en utav de mest avgörande och ingripande slag av maktutövning. Denna uppsats antar en kvalitativ ansats vilket är en tolkande forskningstradition (Bryman 2011, s. 340). Kvalitativ innehållsanalys söker efter bakomliggande teman i analysmaterialet, vilket i denna uppsats består av våldtäktsdomar (Bryman 2011, s. 505). Jag har valt att använda Norman Faircloughs kritiska diskursanalys för att identifiera hur rätten reproducerar diskurser. Teori och metod är i det diskursanalytiska angreppssättet sammanlänkade med varandra och den franska filosofen Michel Foucault är starkt förknippad med diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 10 & Bergström & Boréus 2012a, s. 358). Foucault menar att diskurser reproducerar makt och därigenom upprätthåller ojämlika maktförhållanden (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 20). För att förstå maktrelationerna ur ett bredare perspektiv har jag, förutom Foucaults maktanalys, valt att använda Smarts feministiska rättsteori (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 10). Eva Schömer (1995, s. 286) menar att det är nödvändigt att belysa växelverkan mellan rätten och samhället utifrån ett genusperspektiv för att få en så verklig bild som möjligt av rättens samhällliga påverkan.

Nedan beskriver jag valda teorier och metod samt hur jag har gått till väga. Vidare redogör jag för hur jag genomfört mitt urval. Jag belyser uppsatsens reliabilitet, validitet och kritik av metoden. Avslutningsvis redogör jag för mina etiska ställningstaganden.

4.1. Teoretiska utgångspunkter

4.1.1. Feministisk rättsteori och Foucaults maktanalys

Enligt Foucault (1993/1971) är diskurser historiskt förankrade och reproduceras i tal och skrift inom institutioner. Diskurser upprätthåller normativt beteende och speglar därigenom vad som inte är ett önskvärt beteende (Smart 1995, s. 49). Som jag tidigare visat har våldtäktsbrottet utvecklats från att ha varit ett brott som begicks mot den äkta mannens äganderätt, till ett brott som idag är könsneutralt och avser att skydda den personliga integriteten. Foucault menar att rätten inte är ideologiskt neutral då de juridiska reglerna måste tolkas. Tolkningen görs utifrån den för tillfället rådande ideologin (Dahlman 2006, s. 152). Rätten återspeglar den kulturella uppfattningen om kvinnlig sexualitet vilken Smart (1989, s. 27) menar utgår från en fallocentrisk kultur

och maskulin heterosexism. Med detta som utgångspunkt är det mannens sexuella behov som skall tillgodoses. Smart (1995, s. 78) menar att rätten utifrån den fallocentriska kulturen konstruerar subjektet och könsidentiteter. Den kvinnliga sexualiteten konstrueras mot bakgrund av detta som obegriplig och opålitlig då den utgörs av något som mannen begär.

Rätten bekräftar ständigt sin oförmåga att förstå våldtäktens komplexitet genom att endast se på den utifrån lagens definition av våldtäkt (Smart 1989, s. 26). Vidare menar Smart att juridiska beslut skapar referensramar i samhället för vad en våldtäkt är och går till, dessa ramar påverkar även individuella kvinnor (Smart 1989, s. 26). Det är ex. inte accepterat att kvinnor har utomäktenskapliga relationer då det anses vara ett promiskuöst beteende (Smart 1995, s. 55). Mot bakgrund av detta återspeglas rättens reproduktion av diskurser i den sociala praktiken.

Law not only represents itself as a solution, it also defines how we can think about women (Smart 1989, s 85).

Språkbruket döljer institutionens maktutövning samtidigt som diskursens makt utmanas och reduceras i samhället (Foucault 1993/1971, s. 6-7). Då jag avser att undersöka hur rätten genom diskurser upprätthåller maktbalanser i samhället är det i denna uppsats rätten som utgör institutionen. Smart (1989, s. 10) menar att rätten antagit en överordnad position gentemot andra diskurser, och anser sig besitta den riktiga metoden för att kunna fastställa sanningen kring en händelse. Rätten anser sig vara logisk och objektiv och påstår sig kunna göra en korrekt bedömning av vad som är sanning utan att ta hänsyn till mänsklig tolkning och upplevelse (Smart 1995, s. 74).

For example law has its own method, its own testing ground, its own specialized language and system of results. Law sets itself apart from and above other discourses in the same way that science does (Smart 1995, s 73).

Citatet ovan visar på Smarts uppfattning om rätten som ett slutet system. Rätten använder sina interna mekanismer och refererar ständigt bakåt till doktrin, praxis och lagstiftning i sina beslut. De interna mekanismerna är rättens eget språk som endast har någon mening inom rättssystemet, detta innebär att rätten omformulerar omgivningens språk för att kunna hantera informationen inom rättssystemet (King & Thornhill 2003, s. 59). För att kunna göra sig hörd inom rättssystemet krävs att kvinnan tar hjälp av en advokat som översätter hennes berättelse så att rätten kan hantera den utifrån sina interna mekanismer (Smart 1995, s. 74). Översättningen leder till att mycket av

kvinnans berättelse faller bort då det är information som rätten inte kan hantera, exempelvis psykologiska aspekter. Det är endast rättens version, vilken bygger på dess interna mekanismer, som är giltig inom rätten. Med hjälp av lagtexten avgörs om berättelsen innehöll något olagligt eller inte, dock är det många fall som inte når ett avgörande i den rättsliga processen (Smart 1995, s. 74). Även Niklas Luhmann (2004) delar Smarts beskrivning om rätten som ett slutet system. Men trots att systemet är slutet är det inte avskilt från omgivningen, då systemet kan påverkas av den omslutande miljön (Hagen 2007, s. 303).

Det finns en grundläggande uppfattning i samhället kring att rätten skipar rättvisa, därför lägger vi större vikt vid domarens fällande dom än vid att den åtalade hävdar sin oskuld (Smart 1989, s. 11). Rättens funktion är att stabilisera normativa förväntningar i samhället över tid genom att avgöra vad som är legat och illegalt (Luhmann 2004, s. 143 och Borch 2013, s. 339). Institutionen äger inte makten, makten är inte heller en struktur eller en förmåga som någon besitter, makt är en samhällelig strategisk situation som finns överallt (Foucault 2002/1984, s 103-104). Sven-Åke Lindgren (2007) hävdar att makten enligt Foucault föregår institutionerna, med andra ord reproduceras makten av institutionen. Foucaults maktbegrepp bygger på tre aspekter: förhållandet mellan makt och institution, det ömsesidiga beroendet mellan makt och vetande och slutligen synen på subjektet i förhållande till makten (Lindgren 2007, s. 255). Subjektet utgörs av människan och således är subjektet, i denna uppsats, kvinnan som målsägande i rätten (Lindgren 2007, s. 253). Makt utvecklas i mänskliga relationer och är därmed inget som utövas mot eller av ett subjekt (Bergström & Boréus 2012a, s. 361).

Foucault (1993/1971, s. 26) menar att diskurser begränsar och begränsas av vem som ges auktoritet att tala och vad som får uttalas. Vidare framhåller Foucault att de diskurser som har stöd i institutionen påverkar samhälleliga uppfattningar och utövar på så sätt makt över andra diskurser och diskursformer (Foucault 1993/1971, s. 13). Mot bakgrund av det innebär rättens överordnade position att rätten förmedlar kunskap och genom den utövar makt (Smart 1995, s. 72). Diskurser utgör en ram (subjektsposition) för vad vi kan och borde göra. Denna handlingsbegränsande ram är nära förbunden med sociala strukturer vilka döljer samhälleliga maktrelationer (Burr 2003, s. 73). Foucault menar att hur sexualitet framställs i samhället och på vilket sätt människor pratar om sexualiteten bidrar till hur vi behandlar och ser på människor utifrån den (Burr 2003, s 18).

Mannens sexuella historia ifrågasätts inte vid våldtäktsrättegångar medan kvinnans sexuella historia anses vara relevant för utgången av fallet (Smart 1989, s. 33). Den rättsliga hanteringen av våldtäktsmål skuldbelägger kvinnan och rekonstruerar en föreställning om mäns outtömliga drifter som kvinnan ska tillgodose. Kvinnans kropp blir sexualiserad och väcker mannens begär (Smart 1995, s. 84). Under en våldtäktsrättegång läggs fokus på kvinnans kroppsliga respons och känslouttryck. Mot bakgrund av detta menar Smart att den rättsliga processen fokuserar på att utröna om kvinnan egentligen menade "ja" när hon sa "nej" (Smart 1995, s. 224). Utifrån ett rättsligt perspektiv kan kvinnan således uttrycka en sak muntligt men mena en annan med kroppen. Vidare hävdar Smart att om kvinnan samtyckt till någon form av intimitet samtycker hon även till samlag ur juridisk synpunkt. Således tvingas kvinnan att leda i bevis att hon inte samtyckte, det får inte finnas några tvivel kring hennes önskan och heller inte att hon på något vis njutit av våldtäkten (Smart 1989, s. 36). Detta innebär bland annat att tydliga tecken på att våld förelegat är en förutsättning för hennes trovärdighet.

Med utgångspunkt i exemplet, som jag ovan beskrivit angående våldtäktslagstiftningens utveckling, bidrog den tidigare bestämmelsen till att upprätthålla mannens överordnade maktposition över kvinnan. Foucault menar att makt alltid möter motstånd, därför förändras också ständigt "sanningen" (Burr 2003, s. 80). Exempelvis bygger våldtäktslagstiftningens utveckling och förändring till stor del på feministiska initiativ. Sanningen skapas diskursivt där olika kunskapsregimer försöker fastställa vad som är att betrakta som sanning eller inte (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 20). Sambandet mellan kunskap och makt är centralt för Foucault då kunskap gör anspråk på sanningen och att hävda sanningen är detsamma som att utöva makt (Smart 1995, s. 72). Lindgren (2007, s. 256) menar att det utifrån Foucaults resonemang finns en växelverkan mellan makt och kunskap i varje social relation.

Smart (1995, s. 71) hävdar att rättens diskurser har makt att tysta ner feministiska interventioner. Utifrån Foucault avser jag att studera hur rätten genom diskurser upprätthåller maktbalanser mellan kvinnor och män, trots samhälleligt motstånd. Smart (1995, s. 73) menar att rättssystemet utger sig för att besitta den rätta metoden genom att hävda lagtextens auktoritet och betydelse. Jag avser att studera diskurser som rätten reproducerar i sitt resonemang kring subjektet. För att lyfta upp dessa i ett större socialt sammanhang analyseras diskurserna utifrån ett genusperspektiv vilket skall kasta ljus på hur rätten upprätthåller maktbalanser i samhället.

4.2. Metodologi

4.2.1. Socialkonstruktionism

Kritisk diskursanalys har sin grund i socialkonstruktionism (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11). Utifrån det socialkonstruktionistiska perspektivet är verkligheten socialt konstruerad och fokus läggs på hur olika företeelser skapas i sociala processer (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 81). Vivien Burr (2003, s. 3) menar att individen tolkar världen utifrån sina kategorier och sin förförståelse av den. Vår uppfattning om världen är kontingent och diskursiv och den präglas av vår kultur och historia (Burr 2003, s. 4). Tolkningen är dock personlig och ofta intersubjektiv, mot bakgrund av detta är även denna uppsats en konstruktion. Synen på våldtäkt är samhällelig och lagstiftningen har fram till dagens bestämmelse genomgått flera reformer med syftet att förbättra skyddet av kvinnans sexuella integritet och självbestämmanderätt. Vi förmedlar hur vi uppfattar världen med hjälp av språket, därmed ger språket oss tillträde till verkligheten (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 15). Diskursanalys fokuserar på samhällsfenomen genom språkliga uttryck, språket är således det centrala för diskursen (Bergström & Boréus 2012a, s. 354).

4.2.2. Kritisk diskursanalys

Diskursanalys ser på språk och språkanvändning på ett bestämt sätt då den binder samman språk och handling. Handlingar förutsätter språk och språket begränsar vårt sätt att tänka och därmed reduceras även vårt handlingsutrymme (Bergström & Boréus 2012a, s. 354). Mot bakgrund av detta resonemang menar Bergström och Boréus (2012a) att makt och maktordningar kan förknippas med diskursanalys. Maktobalans mellan kvinnor och män skapas och reproduceras genom bland annat diskursiva praktiker. Kritisk diskursanalys tar sig an att påvisa hur diskursiva praktiker bidrar till att upprätthålla ojämlika maktförhållanden (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 69). Jag avser att studera diskurser i våldtäktsdomar och belysa maktobalansen mellan kvinnor och män i samhället, samt hur denna obalans upprätthålls genom de diskurser rätten reproducerar vid våldtäktsmål. Den kritiska diskursanalysen har för avsikt att bidra till social förändring och jämlikhet, därför är detta angreppssätt inte politiskt neutralt (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 70). Jag menar att hur rätten uttrycker sig har betydelse för offret men även den samhälleliga synen på våldtäkt påverkas, således inskränks kvinnans personliga integritet.

4.2.3. Faircloughs kritiska diskursanalys

Både Bergström och Bouréus (2012a) och Winther Jørgensen och Phillips (2000) har sammanställt Faircloughs kritiska diskursanalys och menar att diskurser både är konstituerande och konstituerad på samma gång. Detta innebär att diskursiva praktiker utgör en viktig social praktik som reproducerar, förändrar och speglar diskurser men även icke-diskurser i den sociala världen; diskurser påverkar och påverkas av de processer som de ingår i (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 71 och Bergström & Boréus 2012a, s. 357). Diskurser konstruerar nya och upprätthåller redan befintliga sociala relationer, därmed vidmakthåller diskurser även ojämlika maktförhållanden (Bergström & Boréus 2012a, s. 374). Utifrån det valda angreppssättet begränsas diskurser till språkliga praktiker som sedan integreras med sociala praktiker för ett större socialt sammanhang (Bergström & Boréus 2012a, s. 375). För att undersöka hur diskurser upprätthåller och förändrar sociala strukturer läggs fokus på språkbruk och den kommunikativa händelsen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 76). Enligt Fairclough är varje fall av språkbruk en kommunikativ händelse med tre dimensioner (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 74). Jag har valt att använda mig av Faircloughs tredimensionella modell (se bilaga 1) för analysen av domarna då mitt syfte är att studera diskurser i rättens resonemang kring kvinnans berättelse vid våldtäktsmål. Den tredimensionella modellen urskiljer text, diskursiv praktik och social praktik (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 85).

Den första dimensionen granskar textens grammatiska struktur utifrån lingvistiska analysredskap (Bergström & Boréus 2012a, s. 375). Granskningen av texten belyser olika aspekter av textens meningsbyggnader och ordval, vilka åskådliggör textens ideologiska perspektiv (Boréus & Bergström 2012, s. 280). Två grammatiska element som diskursanalysen intresserar sig för är textens transitivitet och modalitet (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 87). Winther Jørgensen och Phillips (2000, s. 87) menar att transitiviteten intresserar sig för om och hur händelser och processer förbinds med subjekt och objekt. De ideologiska konsekvenserna av framställningsprocesserna är i fokus. Diskursanalysens andra element, modalitet, fokuserar på hur och på vilket sätt talaren framför något. Hur säkert talaren uttrycker sig är avgörande för tolkningen av budskapet, och påverkar diskursens konstruktion av såväl sociala relationer som för kunskaps- och betydelsesystem. Modaliteten speglar och reproducerar talarens auktoritet (Winther & Jørgensen & Phillips 2000, s. 88).

Den andra dimensionen, dvs. den diskursiva praktiken, fokuserar på hur texten produceras och konsumeras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 85). Intertextualitet och interdiskursivitet ger inblick i hur diskurser påverkar sociala förändringsprocesser. Centralt för intertextualiteten är hur texten relaterar till tidigare producerade texter (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 86). En förändring bygger på tidigare producerade texter som reproduceras eller ifrågasätts och utmanas (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 132). Reproduktionen av diskurser i nya kontexter bidrar till förändring av maktrelationer, de med makt avgör huruvida aktören ska ha tillträde eller inte till olika diskurser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 78). Upprätthållandet av den dominerande diskursordningen reproducerar den rådande sociala ordningen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 77). Interdiskursivitet identifierar vilka diskurser texten har som grund (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 86). Om texten har en hög interdiskursivitet kan den bidra till förändring medan låg interdiskursivitet reproducerar befintliga förhållanden (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 87).

I den tredje och sista dimensionen av analysen innefattas den sociala praktiken och diskursen integreras i ett socialt sammanhang (Bergström & Boréus 2012a, s. 377). Fairclough använder begreppet diskursordning och definierar det som en komplex sammanställning av de diskurser och språkbruk som används inom en social institution (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 73). Men förutom diskurser kan även icke-diskursiva områden ingå, detta för att kunna säga något om makt och ideologi (Bergström & Boréus 2012a, s. 377 och 398). Eftersom social praktik innefattar både diskursiva och icke-diskursiva områden måste diskursanalysen kompletteras med någon sociologisk teori (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 75). Som jag tidigare har beskrivit använder jag Foucaults maktanalys samt Smarts feministiska rättsteori i analysen av mitt material. Diskurser kan vara ideologiska vilka kan bidra till att maktförhållanden reproduceras och transformeras. Analysen intresserar sig för huruvida den diskursiva praktiken förstärker och döljer samhällliga maktobalanser, eller om den ifrågasätter och transformerar verkligheten vilket bidrar till förändring. I den sociala praktiken kartläggs den diskursiva praktikens ideologiska, politiska och sociala konsekvenser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 90).

4.3. Genomförande

Jag har till att börja med gjort en närläsning av domarna och på så sätt analyserat *hur* rätten uttrycker sig kring kvinnans berättelse. Jag började med att analysera texten i de friande domarna för att sedan övergå till de fällande domarna. Genom att identifiera

mönster i rättens resonemang har jag bildat en uppfattning om de värderingar som rätten speglar. De diskurser som jag har identifierat presenteras under respektive kategori. Kategorierna relateras till och analyseras med hjälp av tidigare forskning och de valda teorierna. För att finna skillnader i de friande respektive fällande domarna har jag sedan ställt diskurserna mot varandra, vilka jag därefter redogör närmre kring. Genom att belysa diskurserna ur ett genusperspektiv kan jag med hjälp av Foucaults maktanalys synliggöra hur rätten upprätthåller maktbalanser mellan könen. Smarts feministiska rättsteori belyser även rätten som ett slutet system.

4.3.1. Urval och avgränsning av material

Jag behandlar endast våldtäktsdomar där målsäganden är kvinna och den tilltalade man som enligt lagens mening anses vara vuxna, dvs. 15 år. Jag behandlar inga andra typer av sexualbrott. Denna avgränsning har jag gjort mot bakgrund av att fler kvinnor än män uppger att de blivit utsatta för sexualbrott (Brå 2014). Enligt Brås statistik från 2013 är 98 procent av de som misstänks för sexualbrott män (Brå 2014). Jag kontaktade tingsrätten i den stad jag bor i för att få ut rättsfall. Efter några veckor insåg jag att detta skulle ta för mycket tid i anspråk och funderade på alternativa vägar. Jag valde därför att ladda ner hovrättsdomar från infotorg.se vari tingsrättsdomen ligger som bilaga. Jag har valt att analysera tre friande och tre fällande tingsrättsdomar vilka jag slumpmässigt valt ut mellan åren 2009-2015 utifrån de premisser jag anfört ovan.

4.3.2. Validitet, reliabilitet och metodkritik

I all forskning måste forskaren ställa frågor kring studiens validitet och reliabilitet. Validiteten avgör om studien mäter det som den avser att mäta (Bryman 2011, s. 50). Reliabiliteten talar om hur stabil undersökningen är, dvs. om resultatet blir det samma om undersökningen genomförs vid ett senare tillfälle (Bryman 2011, s. 49). I kvalitativa studier skiljer man på intern och extern reliabilitet. Intern reliabilitet innebär att medlemmarna i ett forskarlag kommit överens om hur tolkningen av materialet ska göras (Bryman 2011, s. 352). Då jag författat denna uppsats ensam är detta således inget som påverkar denna studie. Extern reliabilitet handlar om studiens tillförlitlighet vilket är svårt att uppfylla i kvalitativa studier då det är omöjligt att stanna upp den sociala miljöns föränderlighet (Bryman 2011, s. 352). Reliabiliteten kan således vara problematisk inom samhällsvetenskapen vid vissa typer av diskursanalys (Bergström & Boréus 2012a, s. 405). Genom att noggrant visa och förklara hur jag har genomfört denna studie kan möjligheten för andra forskare att uppnå samma resultat öka, därmed ökar även studiens reliabilitet (Bergström & Boréus 2012a, s. 406).

Diskursanalysens syfte är inte att förstå vad människor verkligen menar med sina uttalanden. Analysen intresserar sig istället för att undersöka texten och dess mönster. På vilket sätt diskursernas framställning kan innebära konsekvenser i den sociala verkligheten är centralt för diskursanalytikern (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 28). Diskursanalysen utgår från forskarens egen förförståelse och denne konstruerar själv sitt studieobjekt (Bergström & Boréus 2012b, s. 42). Detta innebär att forskaren måste försöka komma underfund med var denne står i förhållande till vad som ska undersökas. För att inte överskugga analysen med de egna värderingarna är det av vikt att försöka distansera sig från dessa (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 28-29). Fullständig objektivitet är inte möjlig utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Enligt socialkonstruktionismen är verkligheten socialt skapad (Burr 2003, s. 4). Jag utgår från ett genusperspektiv vilket innebär att maktbalansen mellan könen är socialt konstruerad. Resultatet av denna studie har därmed färgats mot bakgrund av detta. Domar består av sekundärdata dock är det rätten som själv gjort bedömningen av vad de ansett var värt att resonera kring i domen. Jag har av naturliga skäl inte kunnat ta hänsyn till något som inte framkommit i domen.

Kritik har även riktats mot Faircloughs kritiska diskursanalys pga. den otydliga gränsen mellan analysens två sista dimensioner, diskursiv praktik och social praktik (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 93). Jag har i denna uppsats eftersträvat att tydligt redogöra för varje dimension av analysen. Fairclough redogör inte för hur mycket analys av den sociala praktiken som krävs, inte heller finns det några riktlinjer kring vilka teorier som bör användas (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 93). Jag har dock valt Foucaults maktanalys då den är nära förknippad med Faircloughs kritiska diskursanalys. Genom Smarts feministiska rättsteori kan jag belysa hur rätten som ett eget system upprätthåller ojämlikhet mellan könen.

4.3.3. Etiska överväganden

Individskyddskravet innebär att individer inte får utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning inom den samhällsvetenskapliga forskningen (Vetenskapsrådet 2002, s. 5). Domar är offentliga handlingar och i samtliga av de domar som jag har analyserat i denna uppsats är målsägandens uppgifter sekretesskyddade. Jag har även valt att anonymisera de tilltalade samt de vittnen som omtalas i domarna. Jag har därmed tagit hänsyn till de delar av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer som har relevans för denna uppsats.

5. Analys och resultat

Inledningsvis gör jag en kort beskrivning av bakgrunden till varje rättsfall. Därefter övergår jag till analysens första dimension, text. I samtliga fall kallar jag målsäganden för A och den tilltalade B. Jag börjar med de friande domarna för att sedan redogöra för de fällande. Sedan övergår jag till den diskursiva praktiken för att sedan att lyfta upp diskurserna i den sociala praktiken, slutligen förs en avslutande diskussion.

5.1. Text

5.1.1. Friande 1

A och B kände inte varandra sedan tidigare, de träffades genom en gemensam vän på ett uteställe där de alla möttes och festade tillsammans. Sällskapet lämnade stället tillsammans och efter ett tag valde den gemensamma vännen att ta en taxi hem. B bjöd hem A till sin lägenhet där de drack drinkar och pratade allmänt, ämnet sex kom även på tal en kort stund. A och B inledde ett ömsesidigt förspel. De förflyttade sig sedan till sovrummet där A sedan protesterade när B försökte penetrera A vaginalt. Historierna går sedan isär kring hur det följande händelseförloppet utspelades. Både A och B uppger dock att de hade vaginalt samlag, samt att B höll för A:s näsa och mun så att hon inte kunde andas. Hur många gånger B gjort det sistnämnda skiljer sig åt i respektive utsaga. B gav A 30 slag på rumpan som han bad henne räkna högt, vilket hon också gjorde. Utsagorna stämmer även överens om att B utdelade i alla fall en örfil mot A:s kind och att hon drog honom i håret. A lämnade lägenheten vid 6-tiden på morgonen.

Rätten beskriver både A och B:s berättelser med ord som *tydlig, levande och detaljerad* (B 5865-13, s. 19). Även om både A och B:s berättelser levde upp till de ovanstående adjektiven framstod A:s berättelse "... som mindre sammanhängande..." detta menar rätten "... kan förklaras av att hon varit chockad och uppriven åtminstone efter händelsen..." (B 5865-13, s. 19). "Att A på ett konsekvent sätt berättat [...] ger ett visst stöd åt hennes berättelse..." (B 5865-13, s. 22), vilket tyder på vikten av att målsäganden inte ändrar sin utsaga.

A uppger att hon inte gett sitt samtycke till de sexuella handlingar som B vidtagit. "Det vinner till viss del stöd av vad B berättat om hennes fortlöpande användande av orden 'nej' och 'sluta'" (B 5865-13, s. 19). Att B bekräftat att A uttryckt ord som *nej* och *sluta* ger enligt rätten endast ett *visst stöd* för att A:s uppgifter, om att hon inte samtyckt, ska anses riktiga. B har uppgett att han tolkat hennes önskan som något som ingick i deras förehavande och tog därför inte dessa på allvar. Att hennes önskan endast får ett visst

stöd beror således på att B tolkat hennes önskan på ett annat sätt än vad A uppgett att den innebar. Genom att rätten uttrycker sig som jag nu har visat undermineras allvarligheten i hennes önskan. Jag anser att rätten värderar hennes "nej" utifrån B:s utsaga. Angående hur rätten talar om de skador som A och B uppvisat beskrivs de som "... smärre skador, så som enstaka blåmärken..." (B 5865-13, s. 22), *smärre skador* ger en uppfattning om att det krävs stora skador för att det ska handla om en våldtäkt.

Att A varit tveksam om vad B insåg om hennes bristande samtycke stöds dessutom av vad [polisassistenten] uppgett om att A till honom nämnt, att hon kanske skulle ha gjort mer för att få B att förstå att hon inte ville. A har också både i polisförhör och i tingsrätten haft svårt för att uttala sig om vad B uppfattade av hennes försök att signalera att hon inte samtyckte (B 5865-13, s. 24).

Rättens resonemang kring hur A skuldbelägger sig själv lämnar konsekvent inget utrymme för att den typen av känslor är vanligt förekommande hos brottsoffer. Detta tyder på en uppfattning om att det är upp till den som utsätts för en våldtäkt att visa att denne inte samtycker.

Som jag tidigare visat menar rätten att A:s mindre sammanhängande berättelse kunde bero på "... att hon varit chockad och uppriven åtminstone efter händelsen..." (B 5865-13, s. 19). När rätten uttrycker att A *åtminstone efter händelsen* upplevt chockartade känslor undergrävs en uppfattning om att känslan uppstått *efter* och inte under händelseförloppet. Detta trots att uttrycket lämnar utrymme för ytterligare tidsaspekter. A:s upplevelse av händelsen förminskas och kan snarare tolkas som en konsekvens av hennes efterkonstruktion än en faktisk rädsla som uppstått när händelsen utspelades.

"Att A inte gett sitt samtycke vinner vidare stöd av de vittnesuppgifter som lämnats i målet om hennes beteende i direkt anslutning till händelsen" (B 5865-13, s. 20). Vittnen och polisassistenter har beskrivit A som *skärrad, okontaktbar, uppriven, hejdlöst gråtande* samt att hon "skakade i hela kroppen". "Att A inte samtyckt till det som hände i sovrummet vinner vidare stöd av de vittnesuppgifter som lämnats om hur hon betett sig tiden efter händelsen" (B 5865-13, s. 20). Två vittnen uppger var för sig att A varit "... paralyserad i ungefär en vecka efter händelsen..." samt att hon själv uppgett att "... hon mådde extremt dåligt och inte orkade med livet längre." Vidare har hon hittats "... helt utslagen och apatisk i sängen." Mot bakgrund av detta menar rätten att det inte kan ha förelegat något samtycke från A:s sida. Utifrån detta resonemang krävs det relativt

allvarliga konsekvenser i hennes beteende, å andra sidan redogör rätten inte för någon undre gräns för vad som är ett rimligt beteende efter en våldtäkt.

Men här ska beaktas att A mått psykiskt dåligt med inslag av ångest under en längre period, vilket hon också sedan tre år tillbaka medicinerar för med Sobril. Det kan bland annat därför inte heller uteslutas att hon efter händelsen kan ha reagerat så starkt som är visat i målet, utan att händelseförloppet för den skull varit så som hon beskrivit (B 5865-13, s. 22).

A:s psykiska hälsa påverkar här rättens sätt att se på hur hon reagerat efter händelsen. Hennes reaktion är utifrån detta citat en effekt av hennes psykiska mående och inte vad hon blivit utsatt för. Jag menar att rätten förminskar hennes känslouttryck, det finns en underliggande föreställning om att hennes psykiska hälsa avgör reaktionen. Omvänt kan det därmed tolkas som att rätten menar att hon inte skulle ha reagerat lika starkt av händelsen om hon inte lidit av någon form av psykisk ohälsa.

Att A varit återhållsam i sin kritik av B när hon berättade för [vittnet] om händelsen kan i viss mån förklaras av [vittnets] nära relation till honom, men kan inte lämnas helt utan avseende (B 5865-13, s. 24).

Att A inte kritiserar eller uttrycker sitt förakt mot B kan utifrån ovanstående resonemang tolkas som att hon inte lever upp till rättens föreställning om hur hon borde känna inför honom.

Åtalet ogillades i tingsrätten. Hovrätten fastställde tingsrättens dom (B 409-14).

5.1.2. Friande 2

A och B kände inte varandra sedan tidigare, de träffades en fredag på en fest i en villa. B gick in i det rum där A befann sig ensam. De hade samlag men uppgifterna går isär kring huruvida det var ömsesidigt eller inte. A och B har inte haft någon kontakt efter att B lämnade rummet den aktuella natten. På söndagen uppsökte A Akutmottagningen för våldtagna kvinnor där hon undersöktes och uppvisade skador i underlivet i form av avskavd slemhinna.

I detta rättsfall uppger rätten att både A och B ”... lämnat trovärdiga och fullt rimliga, om än olika...” beskrivningar av händelsen (B 2849-11, s. 8).

Beträffande målsägande A:s uppgifter finns det dock viss osäkerhet och hon har tämligen konsekvent förklarat att hon inte kommer ihåg när det har ställts frågor till henne som kan vara för henne olämpliga (B 2849-11, s. 8).

Det framkommer inte i rättens bedömning vilka frågor detta uttalande avser. Jag menar mot bakgrund av detta att det är en högst godtycklig bedömning. A har själv uppgett att hon varit tämligen berusad men då ingen annan på festen uppfattat henne "... som mer berusad än andra och hennes egna uppgifter måste bedömas med försiktighet" (B 2849-11, s. 8). Hur berusade *andra* varit på festen framgår inte. Hennes självupplevda berusningsgrad ligger utifrån detta resonemang henne till last pga. hur andra berusade människor uppfattat henne på festen.

A har efter händelsen berättat för sin pojkvän och andra vänner vad som hänt, men rätten menar att detta "... inte kan få någon avgörande betydelse eftersom det lika gärna kan ha varit så att målsägande A skämts över vad som hände och därför ville ge en för henne förmånlig version" (B 2849-11, s. 8). Jag menar att rätten uttrycker att det är fullt rimligt att A har fantiserat en efterkonstruktion pga. att hon ångrat och skämts över att hon haft frivilligt samlag med B.

Skadorna som A uppvisat är enligt specialistläkaren, som vittnat om A:s skador, av sådan typ som uppkommer då kvinnan inte varit sexuellt upphetsad eller omedveten om vad som sker. Dock menar rätten följande:

Emellertid utesluter inte detta att målsägande A har varit medveten om och även frivilligt deltagit i samlaget då hon på grund av t.ex. stark berusning inte varit upphetsad på beskrivet sätt (B 2849-11, s. 8).

Rätten hävdade tidigare att A:s uppgifter skulle behandlas med *försiktighet* då hon själv uppgett att hon varit mer berusad än vad andra uppfattat henne. Här motsäger sig därmed rätten sig själv då de menar att A kunnat få de skador hon uppvisat pga. *stark berusning*. Rätten menar att det inte är styrkt att A befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och därför ska åtalet ogillas. A:s berusningsgrad kan således ligga till grund för att hon frivilligt åsamkat sig de skador som hon uppvisat, men berusningsgraden som rätten trots allt bedömt som *stark* är inte att anse som ett hjälplöst tillstånd.

Tingsrätten ogillade åtalet. Hovrätten fastställde tingsrättens dom (B 4419-11).

5.1.3. Friande 3

A och hennes kompis bodde tillsammans i en tvåa där de den aktuella kvällen hade fest. B som A aldrig träffat förut kom till festen tillsammans med en vän till A. B och A hånglade och B ledde A in i sovrummet. Enligt A har B mot hennes vilja genomfört ett

samlag eller jämförliga handlingar. B har uppgett att han inte minns något från den aktuella kvällen.

Att A varit berusad kan enligt tingsrätten inte "... bortses från när hennes utsaga ska värderas." Dock menar tingsrätten att hon "... visserligen lämnat en spontan, sammanhängande och detaljerad berättelse som i och för sig till fullo styrker gärningspåståendet" (B 1185-10, s. 7). Att berättelsen *i och för sig* styrker gärningspåståendet menar jag tyder på att det finns en grundläggande misstänksamhet inför A:s uppgifter. I domen redogörs dock inte för A:s berusningsgrad.

Tingsrätten betonar att A inte haft någon tidigare relation med B, heller inte till hans kompisar "... som skulle kunna tänkas ha inverkat på hennes berättelse" (B 1185-10, s. 7). Detta resonemang tyder på att i de fall målsäganden skulle haft en relation till den tilltalade eller dennes vänner föreligger där en risk att hon ljuger om den påstådda gärningen.

Enligt vittne A har målsäganden i nära anslutning till händelsen visat tydliga tecken på att något hänt. Att målsäganden skickat SMS till vittne C "... ger också ett inte obetydligt stöd för A:s berättelse" (B 1185-10, s. 7). Tingsrätten uppger att det *inte ger ett obetydligt stöd* vilket ger sken av att det heller inte är av lika stor vikt som andra uppgifter.

Det är också så att A frivilligt och ömsesidigt har hånglat med B och alltså har inlåtit sig på aktiviteter av sexuell karaktär. A kan alltså i någon mån sägas ha påbörjat ett sexuellt umgänge med B. Det umgänget kan tänkas ha gått längre än vad A önskat dock utan att hon klart och tydligt tagit avstånd från det. Hennes uppträdande efteråt när hon velat få B ut ur lägenheten *kan* vara betingat av att hon tyckt att hon har gått för långt och varit ångerfull, inte nödvändigtvis av att hon har blivit utsatt för ett övergrepp (B 1185-10, s. 8).

Tingsrätten resonerar att A åtminstone inledningsvis varit delaktig och därmed *påbörjat ett sexuellt umgänge* med B. Eftersom hon bjudit in till sexuellt umgänge och dessutom *inte klart och tydligt* visat för B att hon inte var intresserad av samlag har hon sig själv att belasta för hur hon upplevt situationen. Tingsrätten menar vidare att A:s beteende efter händelsen snarare var en reaktion av att hon ångrat vad hon själv deltagit i, än att reaktionen skulle bero på att hon utsatts för ett övergrepp.

Det måste också nämnas att det är aningen märkligt att ingen i lägenheten har lagt märke till att det i sovrummet pågick ett övergrepp (B 1185-10, s. 8).

Jag menar att detta stödjer uppfattningen om att rätten utgår från en föreställning om hur en våldtäkt går till, där kvinnan gör kraftigt motstånd och skriker efter hjälp.

Tingsrätten ogillade åtalet. Hovrätten fastställde tingsrättens dom (B 10467-10).

5.1.4. Fällande 1

A hade den aktuella kvällen varit på fest tillsammans med sin väninna. Under kvällen lämnade A festen för att träffa B och deras gemensamma vän. A och B hade träffats vid några tillfällen tidigare. De tre satt på en bar och drack, senare på kvällen tog sällskapet en taxi hem till vännen som bodde hos sina föräldrar. A gick och la sig med detsamma i vännens rum då hon var trött. A somnade men vaknade senare av att B hade samlag med henne, varpå hon fick en chock. B har hävdad att samlaget var ömsesidigt och menar att A ljuger.

A har beskrivit händelsen *mycket utförligt, trovärdigt* och berättelsen är *klar och tydlig med detaljer*. Dessutom har hon under förhöret blivit "... överväldigad av sina egna känslor..." och flera gånger börjat gråta (B 838-10, s. 9). "A har direkt efter händelsen ringt upp sin bästa väninna och berättat vad som hänt". Samma dag skickade hon även ett sms till vittne A där hon skrev att B våldtagit henne. Fem dagar efter händelsen var hon på läkarundersökning och lämnade då "... en ingående beskrivning av händelsen" (B 838-10, s. 9). Ett par veckor efter händelsen är A ute och festar, hon blir då uppringd av B när hon befinner sig utanför utestället. Vakterna vill inte släppa in henne på stället igen vilket leder till att hon blir gripen av polis och misstänkt för våldsamt motstånd. Rätten bedömer A:s trovärdighet utifrån detta då de anför följande citat:

Till detta kommer hennes reaktion när hon på juldagskvällen blev uppringd av B [...] (B 838-10, s. 9).

Rätten menar att det inte finns någon anledning att tro att A falskeligen anklagar B. Eftersom A själv berättat om händelsen för sina vänner kan B:s uppgifter om att A hittat på pga. att hon skämts för att han var gift inte vara sanna.

Tingsrätten dömde B enligt 6 kap. 1 § andra stycket BrB till två års fängelse. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och ogillade åtalet (B 9660-10).

5.1.5. Fällande 2

B:s fru och A var barndomsvänner. A var med på B:s frus möhippa där de efter dagens aktiviteter gick ut på restaurang. B:s fru kände sig emellertid dålig och A följde därför

med henne hem, det var sedan tidigare planerat att A skulle sova hos dem då de inte bor i samma stad. A sov på en madrass i vardagsrummet då hon vaknade av att B hade samlag med henne. B har nekat till anklagelsen trots att han tillsammans med sin fru skickade ett mejl till A vari han uppgav att han var förtvivlad över vad som hänt.

A har i detta fall lämnat en lång, sammanhängande och detaljerad berättelse. Hon har bl.a. ordagrant redogjort för olika uttryck som B har använt i omedelbar anslutning till händelsen och vad hon svarat honom. Hon har under hela utredningen berättat i huvudsak på samma sätt och lämnat godtagbara förklaringar till varför hon agerat som hon gjort. Även hennes sätt att berätta om det inträffade talar enligt tingsrättens mening för att hennes berättelse återger en självupplevd händelse (B 12950-11, s. 16).

Detta citat visar tydligt på hur rätten bedömer målsägandens utsaga samt hur den bör vara formulerad för att hon ska anses trovärdig. Rätten menar att det inte finns något som tyder på att A falskeligen beskyllt B. Detta mot bakgrund av följande citat:

Tvärtom synes hon plågad av att berätta om det inträffade och hon framstår som uppriktigt ledsen över vilka konsekvenser som det har fått, bl.a. att hon har förlorat sin bästa väninna (B 12950-11, s. 16-17).

Genom orden *uppriktigt ledsen* betonar rätten att möjligheten för att hon skulle låtsas vara ledsen är mycket liten. Att detta resonemang förs menar jag är pga. uppfattningen om att det finns en generell risk för att kvinnors reaktioner är spelade. Vittnenas utsaga om A:s reaktion i nära anslutning till händelsen och även senare stödjer att det målsägande berättat är *självupplevt* (B 12950-11, s. 17). Att använda ord som självupplevt ger även det stöd för vad jag ovan anförde om föreställningen om risken för att kvinnor fabricerar och ljuger.

Tingsrätten dömde B enligt 6 kap. 1 § tredje stycket BrB till ett år och tre månaders fängelse. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och dömer B enligt 6 kap. 1 § andra stycket BrB till två års fängelse (B 1899-12).

5.1.6. Fällande 3

A och B hade haft en känslomässig och sexuell relation i några månader. Tillsammans åkte de ut till ett lantställe för att tillbringa helgen. A har uppgett att B utsatt henne för upprepade sexuella övergrepp. B har hävdade att samlagen varit frivilliga.

Målsäganden har gjort ett trovärdigt intryck på rätten när hon, delvis med stor vanda, har lämnat en synnerligen lång och detaljerad berättelse (B 5763-09, s. 12).

Genom att A har berättat om sina "... tankar och känslor..." under händelseförloppet samt lämnat "... mycket speciella..." detaljer gör hon enligt tingsrätten ett intryck av att

berättelsen är självupplevd. Dessutom har hennes berättelse "... gjort ett mycket starkt intryck på tingsrätten..." (B 5763-09, s. 12). Desto mer kvinnan kan redogöra för känslor och detaljerat berätta om de övergrepp hon utsatts för desto trovärdigare framstår hon enligt rätten. Att berättelsen *gjort ett mycket starkt intryck på tingsrätten* tyder på att de blivit berörda av hennes utsaga. Rättens känslomässiga reaktion på utsagan har därmed en roll i hur berättelsen bedöms.

I målet har relativt omfattande bevisning förts om dels målsägandens och B:s sexualliv, såväl deras gemensamma som det som de haft i tidigare relationer, dels deras personlighet. I den mån sådana uppgifter har betydelse för målets bedömning behandlas detta nedan (B 5763-09, s. 14).

Sedan anför rätten att de vidare kommer "... att göra en närmare bedömning av omständigheter som påverkar hennes trovärdighet negativt..." (B 5763-09, s. 15).

Målsäganden har redan i ett tidigt skede av deras förhållande skickat SMS till B med ett innehåll som framstår som sadomasochistiskt (B 5763-09, s. 15).

I det följande redogörs nästintill endast för A:s sexualliv och hennes eventuella sexuella preferenser. Mot bakgrund av att rätten skrev att de skulle redogöra för både A:s och B:s sexualliv i den mån uppgifterna har betydelse för målet innebär det således att det i huvudsak är kvinnans sexualliv som är av intresse, mannens lämnas utanför bedömningen. A:s SMS som hon skickat till B kan enligt tingsrätten ha föranlett att B i ett inledningsskede trott att A samtyckt, dock menar rätten att han inte har förvässat sig om att något samtycke förelåg. Tingsrätten menar vidare att B utifrån A:s reaktioner inte kan ha trott att hon samtyckt (B 5763-09, s. 37).

Vittnet B har uppgett att målsäganden lät panikslagen, stressad och uppriven samt att han aldrig har hört henne sådan tidigare (B 5763-09, s. 18).

Vittnet "E har uppgett att hon hörde hur målsäganden lät forcerad..." (B 5763-09, s. 19). Vidare har vittnet E uppgett att A dagen efter våldtäkten "... såg förtvivlad ut, var osminkad och klädd i 'gympakläder' och började storgråta i bilen" (B 5763-09, s. 21). Målsäganden A bodde i en vecka hos E då A "... inte var i sådant skick att det gick att lämna henne i den egna bostaden" (B 5763-09, s. 21). Vittnenas utsagor om A:s "... rädsla och reaktioner efter händelsen ger stöd för hennes uppgifter" (B 5763-09, s. 36).

Målsäganden har uppgett att hon alltsedan gärningstillfället har haft konstant kramp i underlivet som om hon hela tiden kniper, vilket hon dock inte kan göra viljemässigt längre (B 5763-09, s. 33).

Läkaren som undersökt A uppger att A uppvisat symptom förenliga med PTSD (Post Traumatisk Stress Disorder) vilket läkaren menar är en "... vanlig och allvarlig följd av sexuella övergrepp och våldshandlingar förenade med upplevelse av livsfara" (B 5763-09, s. 34). Tingsrätten menar att A:s uppvisade skador ger "... ett starkt stöd..." åt hennes uppgifter (B 5763-09, s. 36). "... [G]enom att lyfta hennes bojade händer uppåt och bakåt har [våldet] varit tortyrliknande". Dessutom menar rätten att B utsatt A "... för stor förnedring genom att använda avföring under våldtäkten" (B 5763-09, s. 38). Det ställs utifrån detta resonemang höga krav på gärningsmannens råhet och våldet som han använt.

De uppgifter som enligt rätten påverkat bedömningen av A:s uppgifter negativt gör att det krävs stark stödbevisning. Att A efter händelsen i "... upprört tillstånd..." kontaktat vittnet B och berättat vad som hänt, samt att hon dagarna efter berättat för flera andra personer ger enligt tingsrätten stöd för hennes utsaga (B 5763-09, s. 35). Detta innebär således att det är av stor vikt att kvinnan är kapabel och villig att berätta om händelsen i nära anslutning till då den utspelades. Jag menar att detta kan tyda på en uppfattning om att desto mindre tid som passerat efter händelsen desto mindre kan hon ha fabricerat ihop sin berättelse.

Målsäganden har utsatts för brotten när hon befann sig på en avskild plats ensam med B, som hon hade anledning att lita på eftersom de hade en relation (B 5763-09, s. 38).

Det är utifrån detta resonemang av vikt att kvinnan har anledning att lita på mannen om hon åker till en avskild plats med honom. Jag menar att detta resonemang kan bidra till en uppfattning om att en kvinna som inte har goda skäl att lita på en man inte heller ska åka till enskilda platser tillsammans med honom.

Tingsrätten dömde B för grov våldtäkt till sex års fängelse. Hovrätten upphävde tingsrättens dom och ogillade åtalet (B 4280-10).

5.2. Diskursiv praktik

5.2.1. Friande domar

5.2.1.1. Kvinnors efterkonstruktion

I ett av de friande fallen menar rätten att kvinnans osammanhängande berättelse kan bero på att hon efter händelsen blivit chockad. Detta innebär att hon utifrån rättens resonemang efter händelsen gjort en sinnlig konstruktion av händelsen som kanske inte hör ihop med verkligheten. I ett annat fall menar rätten att kvinnan uppger att hon inte

kan svara på vissa frågor pga. att det kan påverka hennes utsaga negativt. Detta tyder på en föreställning om kvinnan som beräknande och lögnaktig (Diesen & Diesen 2013, s. 65). I två av de tre friande domarna utgår rätten från att kvinnan samtyckt till samlag och efteråt blivit ångerfull och skämts. Detta är enligt Diesen och Diesen (2013, s. 65) ett otänkbart förhållningssätt till kvinnors våldtäktsanmälningar. Det finns en stereotyp uppfattning som bygger på att kvinnan ska vara kysk och försiktig (Ekström 2002, s. 162). Jag tolkar rättens resonemang som att när hon själv väljer att gå utanför ramen genom att uppvisa ett osedligt beteende resulterar det sedan i skam och skuld. Även detta speglar uppfattningen om kvinnan som hämndlysten.

5.2.1.2. Inledande samtycke

I samtliga fall uttrycker rätten på något sätt att kvinnan samtyckt eller åtminstone inledningsvis deltagit i något som skulle komma att leda till sexuellt umgänge. I ett av fallen uttrycker rätten kvinnans samtycke genom att belysa att hon först efteråt ångrat att hon haft samlag med mannen. I de två andra fallen uttrycker rätten tydligt att kvinnan aktivt deltagit i ett inledningsskede. Detta lämnar en föreställning om att kvinnan inte har rätt att sätta stopp eller ändra sig under händelseförloppets gång. Jag menar att i de fall kvinnan sänt ut signaler som mannen uppfattat som en sexuell invit har hon också ett ansvar för att mannens lustar tillfredsställs. Detta är en uppfattning som följt med sedan brottsbalkens införande trots flera lagreformer (SOU 1953:14, s. 234). Rättens bedömning utgår från ett heteronormativt perspektiv (Andersson 2004, s. 265). Det är inte tillräckligt att hon säger nej eller ber honom att sluta. Bevisbördan är hög inom straffrätten men jag menar trots detta att mannen har tolkningsföreträde av hennes önskan, före henne själv. Om mannen uppger för rätten att han trott att det varit en del av "spelet" är det hans tolkning som rätten utgår från. Diesen och Diesen (2013, s. 27) menar att det sällan leder till fällande domar i de fall mannen hävdar att han trodde att samtycke förelåg. Detta trots att man redan 1984 fastslog att kvinnans nej alltid och villkorslöst skall respekteras (JuU 1983/84:25, s. 17). Kvinnan är mot bakgrund av detta skyldig att fullborda det sexuella umgänget oavsett om hon vill eller inte.

5.2.1.3. Motstånd och skador

I ett av de friande fallen nämns inte om kvinnan uppvisat några skador. I de två andra fallen talar rätten om smärre skador eller skador som enligt läkaren uppstår när kvinnan inte varit sexuellt upphetsad eller omedveten. Rätten menar trots detta att skadorna kan ha uppstått pga. kvinnans berusningsgrad. De skador som kvinnan uppvisar är därmed en följd av hennes berusning och inte något som mannen åsamkat

henne. Smart (1995, s. 84) menar att den rättsliga hanteringen inte sällan skuldbelägger kvinnan. Rätten tendrar att utgå från skadebilden vid våldtäktsmål. Detta ställer dels krav på att kvinnan kort efter händelsen är i stånd och villig till att låta sig undersökas av en läkare för att dokumentera skadorna, dels att hon har tydliga skador att visa upp. Enligt Diesen och Diesen (2010, s. 330) krävs det inte sällan omfattande skador för att rätten skall fälla någon för våldtäkt. Våldtäktsbrottet är snarare ett misshandelsbrott än ett brott mot den personliga och sexuella integriteten. Diskursen får stöd i tidigare forskning då våldet ofta är nära förbundet med kvinnans motstånd. Utifrån rättens perspektiv går kvinnans motstånd således att mäta i de skador hon uppvisat (Diesen & Diesen 2010, s. 329 och Andersson 2004, s. 236). Jag menar att det i ett av fallen är rättens grundläggande inställning att kvinnan samtyckt som leder till att de inte resonerar kring hennes motstånd. I de andra två fallen menar rätten att kvinnan inte visat tillräckligt tydligt för mannen att hon inte samtyckte. Det är således kvinnans ansvar att tala om för mannen att hon inte samtycker på ett sätt som han kan förstå och som inte kan misstolkas (Sutorius 1999, s. 60, Sutorius & Kaldal 2003, s. 177 och Andersson 2004, s. 206). Om kvinnan visar tecken på att skuldbelägga sig själv eller ifrågasätter sitt eget motstånd är detta, utifrån rättens resonemang, snarare ett tecken på kvinnans egentliga sexuella delaktighet i det påstådda övergreppet än ett symptom av att hon blivit utsatt för ett allvarligt brott. Diesen och Diesen (2013, s. 71) menar att det är vanligt förekommande att kvinnan skuldbelägger sig själv eller ifrågasätter sitt eget motstånd efter en våldtäkt.

5.2.1.4. Beteende, berusning och psykisk ohälsa

För att kunna bedöma kvinnans trovärdighet men även om hon befunnit sig i en särskilt utsatt situation tar rätten bland annat utgångspunkt i om kvinnan varit berusad. Enligt lagstiftningens objektiva rekvisit kan en utsatt situation exempelvis bero på berusning (SFS 2013:365). I samtliga tre friande domar har kvinnorna i någon utsträckning förtärt alkohol. Men istället för att rätten resonerar kring om kvinnan befunnit sig i en särskilt utsatt situation förs resonemanget kring hennes trovärdighet pga. berusningen. Att hon varit berusad påverkar hennes utsaga negativt istället för att det utreds om mannen utnyttjat hennes tillstånd. Kvinnor som varit berusade vid händelsen anses mindre trovärdiga (Diesen & Diesen 2013, s. 34). I ett annat fall tar rätten utgångspunkt i hur andra uppfattat kvinnans berusningsgrad. Att dessa andra själva varit alkoholpåverkade när de gjort bedömningen påverkar däremot, enligt rätten, inte deras trovärdighet. Kvinnans beteende före, under och efter övergreppet är utifrån rättens resonemang centralt i bedömningen av hennes tillförlitlighet. Detta bygger på en

föreställning om hur kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt ska och bör bete sig (Diesen & Diesen 2013, s. 34). Föreställningen har följt med sedan senare delen av 1940-talet, med andra ord på den tiden då våldtäkt inom äktenskap fortfarande inte var ett brott (Ekström 2002, s. 160). Men även om kvinnan har levt upp till det beteende som anses rimligt, finner rätten i samtliga av dessa friande domar andra förklaringar som kan ha utlöst beteendet. I två fall beror kvinnans beteende enligt rätten på att kvinnorna ångrat det frivilliga samlag som de deltagit i. Beteendet är enligt rätten således inte en konsekvens av ett övergrepp som hon utsatts för, istället är det en konsekvens av hennes dåliga omdöme och ogenomtänkta beslut. Även detta kan ses i ljuset av Smarts (1995, s. 84) uppfattning om hur rätten skuldbelägger kvinnan. I ett annat fall förklarar rätten att kvinnans beteende efter händelsen beror på att hon under de senaste tre åren lidit av psykisk ohälsa med inslag av ångest. Diesen och Diesen (2013, s. 57) menar att förundersökningar ofta läggs ner i ett tidigt stadium om kvinnan lider av psykisk sjukdom. Hennes beteende är således inte beroende av den våldtäkt som hon menar att hon utsatts för, utan snarare ett symptom av hennes sjukdomshistoria. Vidare menar rätten att en kvinna som blivit våldtagen öppet och uttryckligen ska visa sitt förakt mot gärningsmannen då rätten funnit det märkligt att kvinnan i ett av fallen inte gjort detta. Jag anser att det är ett uttryck för rättens schablonmässiga föreställning om hur en kvinna ska bete sig efter ett övergrepp.

5.2.1.5. Föreställningen av en våldtäkt och parternas relation

I ett av fallen följde kvinnan med en för henne, även om de hade en gemensam vän, okänd man hem efter ett krogbesök. Att hon frivilligt följt med mannen hem och dessutom inledningsvis varit delaktig i ett s.k. förspel med mannen motsäger rättens bild av hur en våldtäkt går till. Sutorius och Kaldal (2003, s. 182) menar att föreställningen om kvinnans sexualitet utgår från mäns behov. Vidare hävdar de att kvinnor som på något sätt visat sexuellt intresse får skylla sig själv om hon under händelseförloppet ändrar sig, vilket bygger på en primitiv uppfattning om kvinnans sexuella tillgänglighet. Andersson (2004, s. 265) menar att rätten producerar kvinnan som sexuellt tillgänglig och passiv. I de två andra fallen kände heller inte målsäganden och den tilltalade varandra sedan tidigare. Ytterligare en gemensam faktor i de två sistnämnda fallen är att den påstådda våldtäkten genomförts på en fest i ett rum där endast parterna befunnit sig. I båda fallen ställer sig rätten frågande kring hur ingen av de andra festdeltagarna kan ha märkt att ett övergrepp pågick. Det finns en uppfattning om att en våldtäkt endast är en våldtäkt om den uppfyller föreställningen av hur en överfallsvåldtäkt går till, dessa är dessutom inte särskilt problematiska ur

bevis synpunkt (Diesen & Diesen 2013, s. 38 och Sutorius & Kaldal 2003, s. 169). Om kvinnan våldtas av en för henne okänd man borde hon skrika, påkalla uppmärksamhet och göra våldsamt motstånd. Kvinnan ska helst sätta livet till för att hon ska bli trodd om att hon inte samtyckte (Diesen & Diesen 2013, s. 38). Vidare anser rätten att det är av vikt att utröna om kvinnan tidigare haft en relation till den tilltalade eller någon av hans vänner. Utifrån rätts resonemang kan en relation mellan parterna innebära att hennes berättelse är mindre trovärdig. Med andra ord föreligger det då en risk för att hennes ord är ett sätt att skada eller ta ut hämnd mot mannen.

5.2.2. Fällande domar

5.2.2.1. Kvinnors efterkonstruktion

I ett av fallen menar rätten att eftersom kvinnan förlorat sin barndomsvän pga. anklagelserna är risken för att hon falskeligen anklagat mannen liten. Rätten gör därmed en avvägning kring vad kvinnan har förlorat på att anmäla honom och vilka konsekvenser anmälningen fått för henne. I samtliga fällande domar har kvinnan direkt efter eller i nära anslutning till händelsen berättat om våldtäkten för en eller flera personer. Detta menar rätten ger stöd för att kvinnan talar sanning och det finns därmed ingen anledning att tro att hon falskeligen skulle anklagat honom (Diesen & Diesen 2013, s. 45). I ett av fallen har den tilltalade uppgett att kvinnan falskeligen anklagat honom pga. att hon skämts, vilket rätten anser som osannolikt.

5.2.2.2. Motstånd, skador och sexualliv

I två av fallen har kvinnan sovit och sedan vaknat av att mannen haft samlag med henne. I ett av dessa fall fick kvinnan en chock och var därför inte förmögen att göra motstånd, i det andra fallet sa kvinnan direkt ifrån varpå mannen avbröt. Att kvinnan varit chockad är enligt Diesen och Diesen (2010, s. 331) ofta till hennes fördel när det gäller bedömningen av hennes trovärdighet. Åtminstone i det andra av dessa två fall har kvinnan klart och tydligt sagt ifrån så att mannen har förstått (Sutorius 1999, s. 60). I den tredje fällande domen har kvinnan fått allvarliga hälsomässiga konsekvenser av våldtäkten. Hon har visat tecken på att hon lider av PTSD samt haft ihållande och konstant kramp i underlivet. Våldet har enligt rätten varit tortyrliknande och inneburit stor förnedring för kvinnan, vilket är avgörande i bedömningen (Andersson 2004, s. 259). Med anledning av att kvinnan i ett av fallen innan våldtäkten har gjort uttryck för att hon är intresserad av s.k. sadomasochistiskt sex kan mannen enligt rätten i ett inledningsskede tro att hon samtyckte. Detta går i linje med vad jag tidigare visat om hur kvinnans sexualliv påverkar hennes trovärdighetsbedömning (Ekström 2002, s.

161). I ett av fallen uttrycker rätten tydligt att kvinnans sexualliv kan påverka hennes trovärdighet negativt. Dock menar rätten att den tilltalade utifrån hennes reaktioner borde förstått att så inte var fallet, dessutom hade de inte i förväg bestämt att det skulle gå till så som han företog sig.

5.2.2.3. Beteende och berusning

I de fällande domarna resonerar inte rätten ingående kring kvinnans berusning. Kvinnans trovärdighet bedöms utifrån hennes reaktioner efter händelsen. I ett av fallen menar rätten att kvinnan på ett godtagbart sätt förklarat varför hon har agerat som hon gjort efter händelsen. I friande domar finner rätten orsaker till varför kvinnan inte reagerat utifrån föreställningen (Diesen & Diesen 2013, s. 45). Tidigare forskning, som jag ovan har belyst, visar på att rätten redan under senare delen av 1940-talet ansåg sig tvungen att ifrågasätta kvinnans agerande (Ekström 2002, s. 160). Jag menar att detta handlar om rättens föreställning om hur kvinnan bör bete sig, har hon däremot inte betett sig utifrån rättens facit kan en förklaring som rätten anser rimlig ändå vara giltig. Att kvinnan enligt vittnen varit panikslagen, förtvivlad och storgråtande menar rätten är tecken på att hon blivit utsatt för en våldtäkt. Att hon får ett vredesutbrott efter att hon blivit kontaktad av gärningsmannen är utifrån rättens resonemang ytterligare signaler på hennes trovärdighet.

5.2.2.4. Parternas relation

I samtliga av de fällande domarna har parterna någon typ av relation, ytligt bekanta, vänner eller en känslomässig relation. I det fall där parterna hade en känslomässig relation menar rätten att det faktum att kvinnan befunnit sig på en avskild plats med mannen, kan förklaras med att hon borde kunnat lita på honom. Kvinnor som följt med okända män hem har svårt att bevisa sin trovärdighet (Diesen & Diesen 2013, s. 34). Den här studien visar på att parternas relation är till hennes fördel ur trovärdighetssynpunkt.

5.2.2.5. Tankar och känslor

Hur kvinnan berättar har inverkan på rättens bedömning av hennes uppgifter. I samtliga av de fällande våldtäktsdomarna som jag har analyserat uppger rätten att kvinnan på något sätt gett uttryck för sina känslor och tankar. I två av fallen uppger rätten att kvinnan med stor vanda eller plågsamt har berättat vad hon blivit utsatt för. Rätten menar att kvinnans trovärdighet förstärks om hon dessutom faller i gråt och överväldigas av sina egna känslor. Enligt Diesen och Diesen (2013, s. 43) är detta tecken

på rättens schablonmässiga bedömning. I ett av de fällande fallen har kvinnans berättelse gjort ett starkt intryck på rätten, jag menar således att rättens reaktioner av kvinnans uppgifter är av vikt för bedömningen. Bedömer rätten att kvinnan är uppriktigt ledsen är sannolikheten mindre att hennes utsaga är en efterkonstruktion. Hur kvinnan visar och redogör för sina känslor och tankar menar rätten är ett tecken på att det hon berättar är självupplevt.

5.2.3. Likheter och olikheter

5.2.3.1. Efterkonstruktion och beteende

I de friande domarna menar rätten att kvinnan anmält mannen för våldtäkt på grund av att hon skämts eller ångrat att hon haft frivilligt samlag med denne. I en av de fällande domarna hävdade den tilltalade att kvinnan falskeligen anklagat honom pga. att hon skämts, detta ansåg rätten vara orimligt. Skillnaden i dessa resonemang är således vem det är som gör bedömningen. Foucault (1993/1971) menar att vem som får uttala sig och vad som får uttalas begränsas av diskurser. Rätten kan göra en sådan bedömning men om den tilltalade hävdar detsamma anser rätten att det är ett osannolikt påstående. I en utav de friande domarna menar rätten att kvinnans skador som hon uppvisat beror på berusning. I ett annat friande fall visar kvinnan tecken på att hon skuldbelägger sig själv, detta beror enligt rätten på att hon egentligen ångrat att hon haft frivilligt samlag med mannen. Det som i en fällande dom skulle vara stöd för hennes trovärdighet vänder rätten i de friande domarna till något som påverkar hennes trovärdighet negativt (Diesen & Diesen 2013, s. 45). I de friande fallen där kvinnorna i direkt anslutning och dagarna efter berättat för vänner och andra personer att de utsatts för en våldtäkt, anser rätten att detta är tecken på att kvinnan skämts och försökt ställa sig i bättre dager. Medan rätten i de fällande domarna menar att kvinnorna som gjort precis likadant har uppvisat ett beteende som ger stöd för hennes berättelse. I ett av de fällande fallen där den tilltalade hävdat att kvinnan skämts är enligt rätten orimligt eftersom hon själv berättat om våldtäkten för sina vänner. Detta resonemang står alltså i direkt motsats till det som anförts i de friande domarna. I de friande domarna där kvinnan levt upp till rättens föreställning av hur hon bör bete sig finner rätten andra orsaker till hennes beteende än att det skulle bero på att hon blivit utsatt för våldtäkt. Beteendet kan i de friande domarna bero på psykisk sjukdom eller ånger. I de fällande domarna där kvinnorna levt upp till liknande föreställningar ger beteendet istället stöd för hennes trovärdighet. Jag anser att detta är mycket anmärkningsvärt.

5.2.3.2. Inledande samtycke, skador, motstånd och föreställningen av en våldtäkt

I de fällande domarna resonerar rätten endast i ett av fallen kring kvinnans samtycke. De hävdar i det fallet att mannen inledningsvis kan ha haft en uppfattning om att det förelåg ett sådant. Dock kommer rätten fram till att han av hennes reaktioner borde förstått att hon inte samtyckte. I samtliga friande domar för rätten ett förhållandevis betydligt mer ingående resonemang kring hennes samtycke. Särskilt i det två fall där kvinnan inledningsvis varit delaktig. Enligt Smart (1989, s. 36) kan rätten inte döma den tilltalade om kvinnans önskan om samlag eller att hon på något vis njutit av våldtäkten inte kan ledas i bevis. Kvinnans trovärdighet baseras således på om hon har visat intresse för mannen, eller vad mannen kan ha uppfattat som en sexuell invit. Det är upp till kvinnan att visa om hon vill eller inte (Andersson 2004, s. 264-265). Denna uppfattning får ytterligare stöd i att rätten menar i två av de friande domarna att kvinnan inte visat tillräckligt tydligt för mannen att hon inte samtyckte. I två av de friande fallen har den påstådda våldtäkten genomförts under en fest i ett rum med andra festdeltagare utanför rummet. Rätten ställer sig frågande kring varför ingen annan på festen märkt att ett övergrepp pågick. I ett av de fällande fallen menar rätten att det våld kvinnan utsatts för varit tortyrliknande. Rättens föreställning om hur en våldtäkt går till är mot bakgrund av detta mycket tydlig. I en av de fällande domarna har kvinnan visat på tydliga fysiska och psykiska skador. Har kvinnorna inga tydliga skador menar rätten i de friande domarna att kvinnorna inte gjort tillräckligt mycket motstånd. I de två fällande domarna där kvinnorna inte heller haft några omfattande skador resonerar rätten inte kring hennes motstånd, dock avbröt mannen i ett av fallen när kvinnan vaknade och sa ifrån. Vilket utifrån rättens perspektiv torde vara tecken på tydligt motstånd då mannen förstod vad hon sa och slutade.

5.2.3.3. Parternas relation och kvinnans sexualliv

I en av de fällande domarna hävdar mannen att kvinnan, som han hade en känslomässig relation till, samtyckte och att hon uppgett att hon är intresserad av sadomasochistiskt sex, vilket enligt rätten får stöd i de SMS kvinnan skickat till mannen. Rätten menar dock att parterna inte på förhand bestämt hur samlaget skulle gå till. I en av de friande domarna hävdar mannen att kvinnan sagt till honom att hon var intresserad av dominanssex. Parterna träffades för första gången samma kväll. Rätten menar att det inte heller i detta fall förelåg en överenskommelse. Vad som skiljer fallen åt är hur kvinnan reagerat under våldtäkten då kvinnan i den fällande domen bl.a. uppgett att hon kastat upp under övergreppet. Men ytterligare en skillnad är parternas relation. Sutorius och Kaldal (2003, s. 169) menar att rätten har svårigheter i att hantera

våldtäktsfall som begåtts inom en relation. Utifrån den här uppsatsen menar jag att kvinnans risktagande har större påverkan på rättens bedömning. I samtliga av de fällande domarna har parterna någon typ av relation till varandra sedan tidigare. Kvinnorna har därmed inte utsatt sig själva för något särskilt risktagande. Smart (1995, s. 55) menar att det inte är accepterat att kvinnor har utomäktenskapliga sexuella relationer. Mot bakgrund av detta menar jag att det inte längre krävs äktenskap men nog att parterna har någon typ av relation, då parterna i alla friande fall sedan tidigare är okända för varandra. Kvinnorna har därmed utsatt sig för en risk då de befunnit sig ensamma i ett rum eller följt med mannen hem efter en festnatt (Diesen & Diesen 2013, s. 38). Att kvinnorna frivilligt befunnit sig ensam i ett rum med mannen kan enligt rätten inte tolkas på något annat sätt än att hon ville ha sexuellt umgänge med honom.

5.2.3.4. Berättelsen och känslouttryck

Smart (1995, s. 73) menar att rätten är ett slutet system som utifrån sina interna mekanismer bedömer parternas utsagor. De interna mekanismerna refererar bakåt till doktrin, praxis och lagstiftning. I samtliga domar bedömer rätten kvinnornas berättelse utifrån ord som tydlig, levande, spontan, rimlig, sammanhängande, trovärdig, detaljerad etc. Dessa ord är hämtade från Högsta domstolens modell för utsageanalys men då rätten inte visar hur de har bedömt berättelsen utifrån orden framstår de som schabloner (Diesen & Diesen 2013, s. 42). Rätten har ofta endast den målsägandes och den tilltalades beskrivningar av händelseförloppet att tillgå då de ska skapa sig en bild av, och ta ställning till, vad det är som har hänt. En person som utsatts för ett trauma eller en chockartad upplevelse kan dock ha svårigheter i att återberätta ett fullständigt händelseförlopp. Det är vanligt förekommande att brottsutsatta förnekar, undertrycker eller tränger bort det traumatiska minnet (Christiansson 2002, s. 304). Vad som skiljer de friande och fällande domarna åt är att det framför allt förs ett resonemang kring kvinnans känslouttryck i de fällande domarna. Visar kvinnan tydligt för rätten att hon mår dåligt av att berätta om övergreppet anses hon mer trovärdig (Diesen & Diesen 2013, s. 43).

5.3. Social praktik

5.3.1. Rättssystemets maktutövning ur ett genusperspektiv

Tidigt 1950-tal ansågs det vara en förmildrande omständighet gällande våldtäktsbrottet om kvinnan inledningsvis deltagit i någon form av intimitet med mannen (SOU 1953:14, s. 234). Dock slogs det fast genom lagreformen år 1984 att detta inte längre skulle ha någon betydelse för bedömningen (SOU 1982:61, s. 69). Enligt Foucault (1993/1971)

reproducerar institutioner diskurser vilka är historiskt förankrade. Analysen av de friande domarna visar att rätten beaktar att kvinnan inledningsvis deltagit i eller tillåtit närmanden från mannens sida. 1984 års lagreform hade bland annat som syfte att bidra till jämställdhet mellan könen. Institutioner bidrar till den samhälleliga genusstrukturen genom att utöva makt (Connell 2003, s. 82). Utifrån Smarts (1995) uppfattning om rätten som ett slutet system refererar den till en förlegad uppfattning som är mer än 60 år gammal. Foucault menar att vi tolkar världen med hjälp av diskurser (Burr 2003, s. 18). Rättens diskurser refererar till en förlegad föreställning som bygger på en patriarkal uppfattning och reproducerar därigenom ojämlikheter mellan könen. Rättens resonemang speglar en bild av att kvinnan inte har rätt till att säga nej när hon inledningsvis inlett ett förspel med mannen. Därmed delar kvinnan ansvaret för det övergrepp som hon har utsatts för. Mot bakgrund av att Smart (1995, s. 49) menar att diskurser upprätthåller och speglar vad som är ett önskvärt beteende inskränks kvinnans handlingsutrymme. Detta genom att rätten sänder ut en uppfattning om att kvinnan får skylla sig själv om hon inledningsvis deltagit i något som skulle kunna leda till samlag. Hennes handlingsutrymme inskränks genom att hon inte kan tillåta eller uppmana till sexuella närmanden utan att behöva ha samlag. Om hon ändå väljer att göra detta har hon att räkna med att hon kan stå utan straffrättsligt skydd. Utifrån de analyserade domarna kan jag konstatera att rätten inte i någon större utsträckning resonerar kring huruvida mannen försäkrat sig om att kvinnan verkligen samtyckte. Det är därmed upp till kvinnan att tydligt visa vad hon vill medan mannen har att utgå från sina begär. Hirdman menar att genussystemet bygger på att skillnader mellan kön konstrueras och upprätthålls (SOU 1990:44, s. 78). Skillnaderna bidrar till hur kvinnor och män ska bete sig utifrån sin könsidentitet. Jag menar att rättens diskurs om kvinnans sexuella tillgänglighet samt uppfattningen om att hon ska tillgodose mannens behov upprätthåller en maktobalans mellan kvinnor och män. Detta mot bakgrund av att rätten enligt Foucault reproducerar makt (Lindgren 2007, s. 255). Det är dock inte enbart maktobalansen mellan kvinnor och män som upprätthålls då det även genererar en föreställning om hur en våldtäkt går till.

Smart (1989, s. 9) menar att diskurser utifrån Foucaults maktanalys gör anspråk på "sanningar" som genom rätten förmedlas till samhället och därigenom utövar makt. Rättens resonemang kring hur en våldtäkt går till bidrar således till den samhälleliga uppfattningen om vad en våldtäkt är. Som jag ovan belyst visar analysen av de friande domarna att om kvinnan deltagit i någon form av förspel får hon vara beredd på att ha samlag med mannen. Det har heller inte förekommit något grovt våld i de friande

domarna. Således är det inte att betrakta som våldtäkt i dessa fall, detta är dock en något förenklad bild av rättens bedömning då de beaktar fler aspekter, exempelvis kvinnans beteende som jag lyfte fram i det föregående avsnittet. I ett av de fällande fallen har kvinnan utsatts för vad rätten betraktar som tortyrliknande våld. I ett annat utav de fällande fallen visade kvinnan tydligt för mannen att hon inte ville vilket resulterade i att han slutade. Utifrån detta anser jag att rätten förmedlar en bild av att grovt våld är en förutsättning för våldtäktsbrottet.

I de fall som det inte har förelegat något våld ska kvinnan ha visat tydligt att hon inte vill. Rätten har sin egen metod och refererar till sina interna mekanismer då de ska bedöma huruvida åtalet ska ogillas eller bifallas. Detta innebär att rätten inte har förmåga att ta ställning till något som inte kan behandlas utifrån dess interna mekanismer. Smart (1989, s. 26) menar att detta leder till att rätten inte kan hantera den komplexitet som våldtäktsbrottet innebär. De delar av kvinnans berättelse som inte kan översättas till rättens interna mekanismer faller därför bort. Hennes upplevelse av händelsen kan rätten inte alltid hantera pga. att den ex. innefattar psykologiska aspekter. Utifrån Smarts (1989, s. 11) beskrivning av att det finns en samhällslig uppfattning om rätten som en rättviseskipande institution menar jag att en friande dom kan bidra till uppfattningen om risken för falska anklagelser. Dock är bevisbördan mycket hög inom straffrätten. Den friande domen kan ur ett rättsligt perspektiv ex. betyda att stödbevisningen inte var tillräcklig och inte nödvändigtvis att anklagelserna var falska. Men om jag får återgå till hur jag menar att den friande domen kan speglas ur ett samhällsligt perspektiv, mot bakgrund av rättens normativa upprätthållande i samhället, kan den friande domen innebära att den handling som den tilltalade stod åtalad för inte utgjorde något brott. Rätten anser sig kunna fastställa sanningen men samtidigt bidrar den till hur kvinnor definieras och framställs (Smart 1989, s. 85). Mot bakgrund av detta förmedlar rätten en bild av vad en våldtäkt är, hur den går till samt att det finns en risk för att kvinnor falskeligen anklagar män för våldtäkt pga. att hon ångrat sig eller vill ta ut hämnd mot mannen. Diesen och Diesen (2013, s. 65) menar att samhällsdebatten kring våldtäktslagstiftningen speglar en rädsla för falska anmälningar. Jag har inte för avsikt att bedöma huruvida de domar som analyserats i denna uppsats är korrekta eller inte, inte heller menar jag att alla åtal måste bifallas. Vad jag här vill belysa är att lagen inte räcker till för att hantera våldtäktsmål. Rättens metod, vilken innebär att en händelse endast betraktas utifrån rättens interna mekanismer, är inte tillräcklig. Men det är inte enbart den friande domen som föder rädslan för uppfattningen om falska anmälningar. Rättens resonemang kring om

kvinnan har anledning till att falskeligen anklaga mannen menar jag är en grundsten i denna föreställning. Uppfattningen om kvinnan som lögnaktig förmildras knappast av att rätten i två av de friande fallen menar att kvinnans beteende efter den påstådda våldtäkten beror på att hon ångrat sig. Rätten måste tolka lagstiftningen och utifrån Foucaults maktanalys är tolkningen beroende av den rådande ideologin, tolkningen är därför inte ideologiskt neutral (Dahlman 2006, s. 152). Enligt Svensson (1995, s. 247) är rättssystemets utgångspunkt den manliga normen och detta speglas exempelvis i dess ideologi, praxis och lagstiftning. Rättens resonemang kring parternas sexualliv präglas därmed av den samhälleliga uppfattningen om vad som är ett normativt beteende. Det är endast kvinnans sexualliv som är relevant vilket utifrån Smarts (1989, s. 33) perspektiv bidrar till att kvinnan skuldbeläggs. I ett av de fällande fallen menar rätten att kvinnans sexualliv kan påverka hennes trovärdighet negativt. Foucault menar att rättens språkbruk döljer hur diskursen utövar makt i samhället (Foucault 1993/1971, s. 7). Eftersom rätten uttryckligen anger att hennes sexualliv kan ha en negativ inverkan på hennes trovärdighet förmedlar rätten samtidigt en uppfattning om vad som är ett önskvärt beteende. Det genererar en föreställning om hur en ärbar kvinna ska bete sig. Rätten menar i detta fall att mannen inledningsvis kan ha trott att kvinnan samtyckte då hon tidigare uppgett sig vara intresserad av sadomasochistiskt sex. Hennes kropp blir sexualiserad då hennes sexualliv utifrån rättens resonemang väcker mannens begär (Smart 1995, s. 84). Rätten dömde den tilltalade men jag menar att det faktum att rätten belyst kvinnans sexualliv som ett problem bidrar till föreställningen av kvinnors respektabilitet. Detta mot bakgrund av att Foucault menar att vi behandlar människor beroende på hur och på vilket sätt sexualiteten framställs i samhället (Burr 2003, s. 18).

5.4. Avslutande diskussion

I förhållandet mellan diskursiv praktik och social praktik finner diskursanalysen svaret på om diskurserna bidrar till förändring eller om de reproducerar maktobalanser. Jag har ovan belyst detta förhållande och således lyft fram delar av analysens slutliga konklusioner (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 90). Jag kommer därför i denna avslutande diskussion kort besvara uppsatsen tre frågeställningar och syfte.

Uppsatsens första frågeställning lyder: *Hur skiljer sig rättens resonemang åt kring kvinnans berättelse vid fällande respektive friande domar när det gäller våldtäktsmål?*

För att besvara denna fråga ställde jag de diskurser som jag funnit i de friande respektive fällande domarna mot varandra. Jag fann då att rätten använder samma interna mekanismer i både de friande och fällande domarna, skillnaden är hur rätten

menar att det är ett stöd för hennes trovärdighet eller inte. I de friande domarna förklaras exempelvis kvinnans agerande efter våldtäkten utifrån något som är till hennes nackdel, dvs. att hon skämts och försökt ställa sig i bättre dager genom att säga till sina vänner att hon blivit våldtagen av mannen. Motsatsvis menar rätten i de fällande domarna att samma beteende är stöd för hennes trovärdighet, att kvinnan skämts är inte rimligt när hon själv berättat om det för sina vänner. Diesen och Diesen (2013, s. 45) menar att detta kan vara tecken på att rätten delvis avgör målet utifrån den intuitiva trovärdighetsbedömningen av målsäganden. I de fällande domarna finner rätten förklaringar till kvinnans beteende som de menar påverkar henne trovärdighet negativt. I de friande domarna menar rätten att samma beteende tyder på att hon inte är trovärdig. Vidare är det utifrån analysen av domarna upp till kvinnan att tydligt visa att hon inte samtycker. I de friande domarna har kvinnorna enligt rätten inte visat sitt motstånd tillräckligt mycket. Detta resonemang sammanbinds med föreställning av hur en våldtäkt går till. Ytterligare en tydlig skillnad i rättens resonemang är hur de beskriver kvinnans känslouttryck i de fällande domarna. Kvinnans trovärdighet baseras således bland annat på om hon inför rätten öppet visar att hon blir känslomässigt påverkad av sin berättelse. Då rätten inte för något ingående resonemang kring kvinnans känslouttryck i de friande domarna menar jag att detta, utifrån rättens perspektiv, är avgörande för hennes trovärdighet.

Uppsatsens andra frågeställning är: *Varför är kvinnans berättelse mindre trovärdig än mannens i de friande domarna?*

Rättens resonemang berör i stort sett endast kvinnans trovärdighet, därför har jag att utgå från vad det är som sänker hennes trovärdighet i de friande domarna. Jag har ovan delvis berört svaret på denna frågeställning och kommer utöver det redan anförda belysa ytterligare diskurser ut rättens resonemang kring kvinnans trovärdighet. Rättens bedömning utgår från en föreställning om vad en våldtäkt är. Detta innebär att i de fall kvinnan följt med mannen hem eller inte uppvisar tydliga skador bemöts hon med misstänksamhet. Har kvinnan inledningsvis frivilligt deltagit i någon typ av intimitet med mannen sänks hennes trovärdighet ytterligare. Rätten menar dessutom att om kvinnan lider av någon typ av psykisk ohälsa kan det inte uteslutas att hennes reaktion och beteende är ett symptom av hennes sjukdomsbild.

Uppsatsens sista frågeställning är formulerad på följande sätt: *Hur kan rättens resonemang tolkas utifrån ett genusperspektiv?*

I avsnittet där jag analyserar rättens diskurser utifrån den sociala praktiken har jag belyst rättens resonemang utifrån ett genusperspektiv. Jag kommer därför här endast göra en kort sammanfattning av vad jag tidigare visat. Utifrån den Foucaultiska andan reproducerar rätten de maktbalanser som finns i samhället, dvs. ojämlikheter mellan kvinnor och män (Foucault 2002/1984, s. 103-104). Vidare menar Foucault att institutionens maktutövning döljs av språkbruket (Foucault 1993/1971, s. 7). Genom att rätten resonerar kring om kvinnan visat tillräckligt mycket motstånd, lyfts framför allt två aspekter upp i ljuset: kvinnan är tillgänglig fram till att hon säger nej, och mot bakgrund av det blir den kvinnliga könsidentiteten sexualiserad då hon ska stå till mannens förfogande. Har kvinnan tillåtit närmanden eller inlett någon typ av intimitet med mannen är inte hennes nej tillräcklig stödbevisning för hennes trovärdighet. Föreställningen av våldtäktsbrottet utgår från ett fallocentriskt perspektiv där mannen är normen, att göra skillnad på kön bidrar till genussystemet och därmed ojämlikheter mellan kvinnor och män. Foucault menar att de diskurser som rätten reproducerar också har stöd i rätten och påverkar samhällsliga uppfattningar (1993/1971, s. 13). I likhet med Foucaults resonemang menar Smart (1989, s. 26) att rättens beslut skapar referensramar i samhället. Således bidrar rättens diskurser kring kvinnans beteende till en stereotyp bild av hur kvinnor ska bete sig i förhållande till sin könsidentitet. Enligt Smart (1995, s. 71) tystas feministiska interventioner ner av rättens diskursiva makt. Samtidigt menar Foucault att makt alltid möts av motstånd och genom motståndet utvecklas och förändras sanningen (Burr 2003, s. 80). Mot bakgrund av detta anser jag att det är hög tid att radera stereotypa könsidentiteter och öka jämställdheten i samhället. Det är inte offret som ska stå till svars för vad denne utsatts för.

Genom att analysera både friande och fällande domar har jag bidragit till en djupare förståelse för hur rättens resonemang skiljer sig åt och, som jag visat ovan, belyst hur resonemanget bidrar till ojämlikheter mellan könen. I avsnittet för diskursiv praktik har jag relaterat mina fynd till tidigare forskning. Jag nämnde under avsnittet för tidigare forskning att det skulle vara intressant att fördjupa sig i hur ex. domare och nämndemän uppger att de bedömer målsägandens trovärdighet. Trots att det finns omfattande forskning att tillgå menar jag att fortlöpande forskning är av stor vikt. I synnerhet mot bakgrund av att rätten bidrar till att upprätthålla ojämlikheter mellan könen. Vidare vore det intressant att ytterligare belysa rättens resonemang kring den tilltalades berättelse.

6. Referenser

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1953:14 *Förslag till brottsbalk*

SOU 1976:9 *Sexuella övergrepp.*

SOU 1981:64 *Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrotten*

SOU 1982:61 *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp*

SOU 1990:44 *Demokrati och makt i Sverige*

SOU 2001:14 *Sexualbrotten*

SOU 2010:71 *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag*

Propositioner

Prop. 1962:10 *Brottsbalken*

Prop. 1983/84:105 *Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten)*

Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*

Prop. 2004/05:45 *En ny sexualbrottslagstiftning*

Prop. 2012/13:111 *En skärpt sexualbrottslagstiftning*

Utskottsbetänkanden

JuU 1983/84:25 *Om sexualbrotten*

2012/13:JuU20 *En skärpt sexualbrottslagstiftning*

Lagstiftning

SFS 1962:700

SFS 1984:399

SFS 1998:393

SFS 2005:90

SFS 2013:365

Rättsfall

Hovrätter

Hovrätten över Skåne och Blekinge
B 409-14

Hovrätten för västra Sverige
B 1899-12

Svea hovrätt
B 4280-10
B 4419-11
B 9660-10
B 10467-10

Tingsrätter

Gotlands tingsrätt
B 1185-10

Göteborgs tingsrätt
B 12950-11

Lunds tingsrätt
B 5865-13

Solna tingsrätt
B 2849-11

Uppsala tingsrätt
B 5763-09
B 838-10

Litteratur

- Alvesson, M. & Skoldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Andersson, U. (2004). *Hans (ord) eller hennes?: En konsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Diss. Lunds universitet. Lund: Bokbox Förlag.
- Asp, P. (2010). Våldtäkt: ett rättsligt perspektiv. I Nationellt centrum för kvinnofrid (red.) *Antologi: sju perspektiv på våldtäkt*. NKC-rapport 2010:2. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet, ss. 43-65.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2012a). Diskursanalys. I Bergström, G. & Boréus, K. (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3. uppl. (2012). Lund: Studentlitteratur AB, ss. 353-415.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2012b). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I Bergström, G. & Boréus, K. (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3. uppl. (2012). Lund: Studentlitteratur AB, ss. 13-48.
- Borch, C. (2013). Niklas Luhmann om retssystemets autopoiesis. I Hammerslev, O. & Rask Madsen, M. (red.) *Retssociologi: klassiske og moderne perspektiver*. 1. uppl. (2013). Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag, ss. 331- 349.
- Boréus, K. & Bergström, G. (2012). Analys av metaforer, grammatik och ordval. I Bergström, G. & Boréus, K. (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3. uppl. (2012). Lund: Studentlitteratur AB, ss. 263-305.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber AB.
- Brå. (2008). *Våldtäkt mot personer 15 år eller äldre: Utvecklingen under åren 1995-2006*. Rapport 2008:13.
- Burr, V. (2003). *Social constructionism*. 2. uppl. London: Routledge.
- Christianson, S. Å. (2002). *Traumatiska minnen*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Connell, R. W. (2002). *Om genus*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Dahlman, C. (2006). Kritisk rättsteori. I Nergelius, J. (red.) *Rättsfilosofi: Samhälle och moral genom tiderna*. 2. uppl. (2006). Lund: Studentlitteratur AB, ss. 147-155.
- Deflem, M. (2008). *Sociology of law: Visions of a scholarly tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Diesen, C. & Diesen, E. F. (2010). Sex crime legislation: Proactive and anti-therapeutic effects. *International Journal of Law and Psychiatry*, 33(5-6), ss. 329-335.
- Diesen, C. & Diesen, E. F. (2013). *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*. 2. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Ekström, S. (2002). *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparaten hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott Stockholm 1946-1950*. Diss. Stockholms universitet. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Foucault, M. (1993/1971). *Diskursens ordning: Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Foucault, M. (2002/1984). *Sexualitetens historia: Band 1: Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos AB.
- Gemzöe, L. (2014). *Feminism*. 2. Uppl. Stockholm: Bilda Förlag.
- Gothlin, E. (1999). *Kön eller genus?*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Hagen, R. (2007). Niklas Luhmann. I Andersen, H. & Kaspersen, L. B. (red). *Klassisk och modern samhällsteori*. 3. uppl. (2007). Lund: Studentlitteratur AB, ss. 297-310.
- Holmqvist, L., Leijonhufvud, M., Träskman, P. O. & Wennberg, S. (2013). *Brottsbalken en kommentar: Del 1 (1-12 kap): Brotten mot person och förmögensbrotten m.m.* Studentutgåva 7. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Jarl, B. & Stolt, E. (2010). Mellan normalitet och avvikelse: Forskning om sexualförövare och framväxten av praktisk behandling. I Nationellt centrum för kvinnofrid (red.) *Antologi: sju perspektiv på våldtäkt*. NKC-rapport 2010:2. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet, ss. 84-106.
- King, M. & Thornhill, C. (2003). *Niklas Luhmann's theory of politics and law*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Lindgren, S. Å. (2007). Michel Foucault. I Andersen, H. & Kaspersen, L. B. (red). *Klassisk och modern samhällsteori*. 3. uppl. (2007). Lund: Studentlitteratur AB, ss. 249-262.
- Luhmann, N. (2004). *Law as a social system*. Oxford: Oxford University Press.
- Mathiesen, T. (2005). *Rätten i samhället: En introduktion till rättssociologin*. 5. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Pohjonen, S. (1995). Kvinnor, våld och straffrätt. I Nordborg, G. (red.) *13 kvinnoperspektiv på rätten*. (1995). Uppsala: Iustus Förlag AB, ss. 197-223.

Schömer, E. (1995). Ett himmelens kulturarv att bära. I Nordborg, G. (red.) *13 kvinnoperspektiv på rätten*. (1995). Uppsala: Iustus Förlag AB, ss. 279-303.

Smart, C. (1989). *Feminism and the power of law*. London: Routledge.

Smart, C. (1995). *Law crime and sexuality: Essays in feminism*. London: Sage Publications Ltd.

Sutorius, H. (1999). Södertäljemålet och frågan om kvinnors sexuella självbestämmanderätt. I Granström, G. (red.) *Lika inför lagen?: Rätten ur ett genusperspektiv*. (1999). Stockholm: Iustus Förlag AB, ss. 53-66.

Sutorius, H. & Kaldal, A. (2003). *Bevisprövning vid sexualbrott*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Svensson, E. M. (1995). Vems tryckfrihet: hans, hennes eller hans och hennes? I Nordborg, G. (red.) *13 kvinnoperspektiv på rätten*. (1995). Uppsala: Iustus Förlag AB, ss. 225-251.

Wennberg, S (2011). *Introduktion till straffrätten*. 9. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Wendt, M. (2010). Våldtäkt som demokratiproblem: Förändring och stabilitet i politik och debatt. I Nationellt centrum för kvinnofrid (red.) *Antologi: sju perspektiv på våldtäkt*. NKC-rapport 2010:2. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet, ss. 132-152.

Winther, Jørgensen, M. & Phillips, Louise. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Elektroniska källor

Brå (2014). Våldtäkt och sexualbrott. (elektronisk). *Brottsförebyggande rådets officiella hemsida*. <<http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>> (2015-05-17).

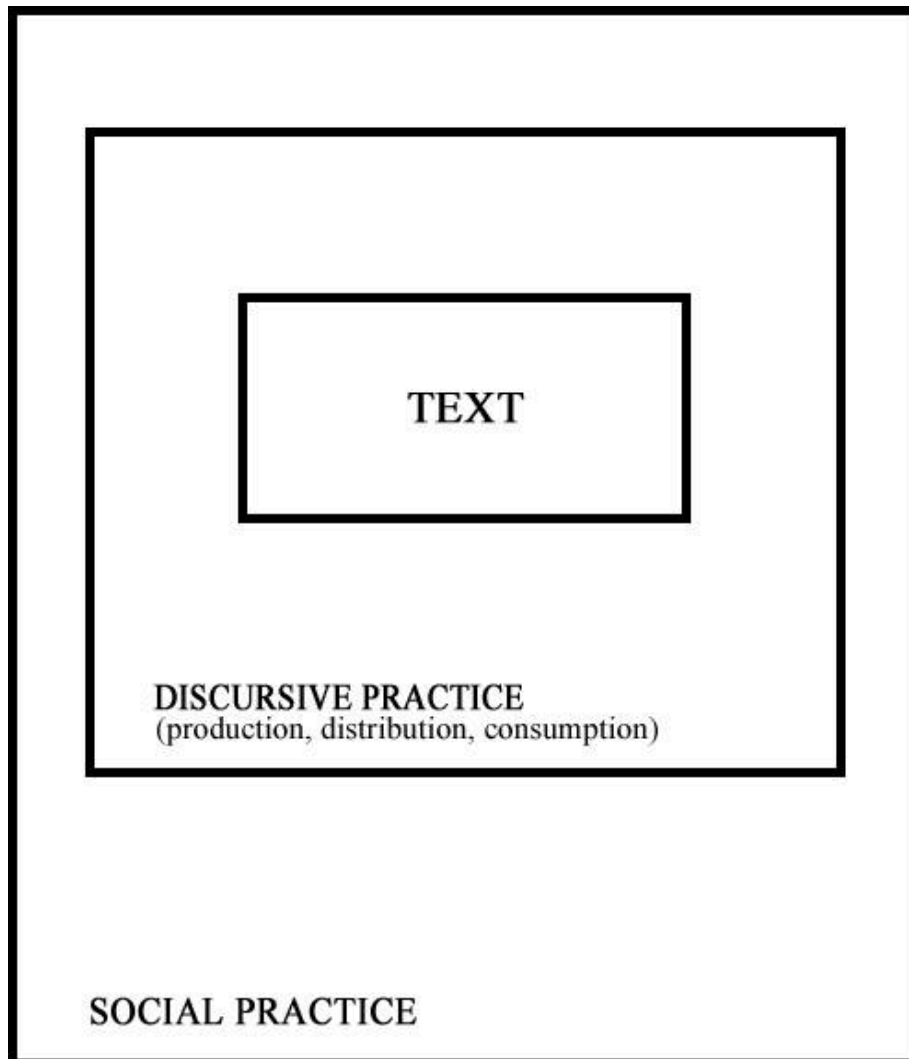
Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (elektronisk). Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://lincs.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf> (2015-05-08).

Juridiska databaser

Infotorg.se

Zeteo.nj.se

Bilaga 1

Faircloughs tredimensionella modell (Fairclough 1992, s. 73).